30 години
ВЕСТНИК Литературен

Брой 29
1,50 лв.

28.07-
3.08.2021
Год. 30

Разкази
- Елена Алексиева
- Велина Минкова

Думи за Йосип Ости
- Людмила Миндова, Миленко Йергович, Марин Бодаков, Алеш Щегер, Капка Кънева, Стефан Иванов, Горан Войнович

- Елка Димитрова за Георги Господинов

Цари живителна какофония
- Разговор за преводната литература с Милена Попова, Теодора Цанкова и Владимир Молев

- Интервю с писателя Сергий Жадан

Кан 2021
- Галина Георгиева разговаря с продуцента Николай Мутафчиев

Визия
- Мария Василева за Светлана Мирчева

- Награди от Третия конкурс за превод на съвременна унгарска литература

ЛВ пожелава на своите автори и читатели щастливо лято! Очаквайте ни отново на 8 септември.

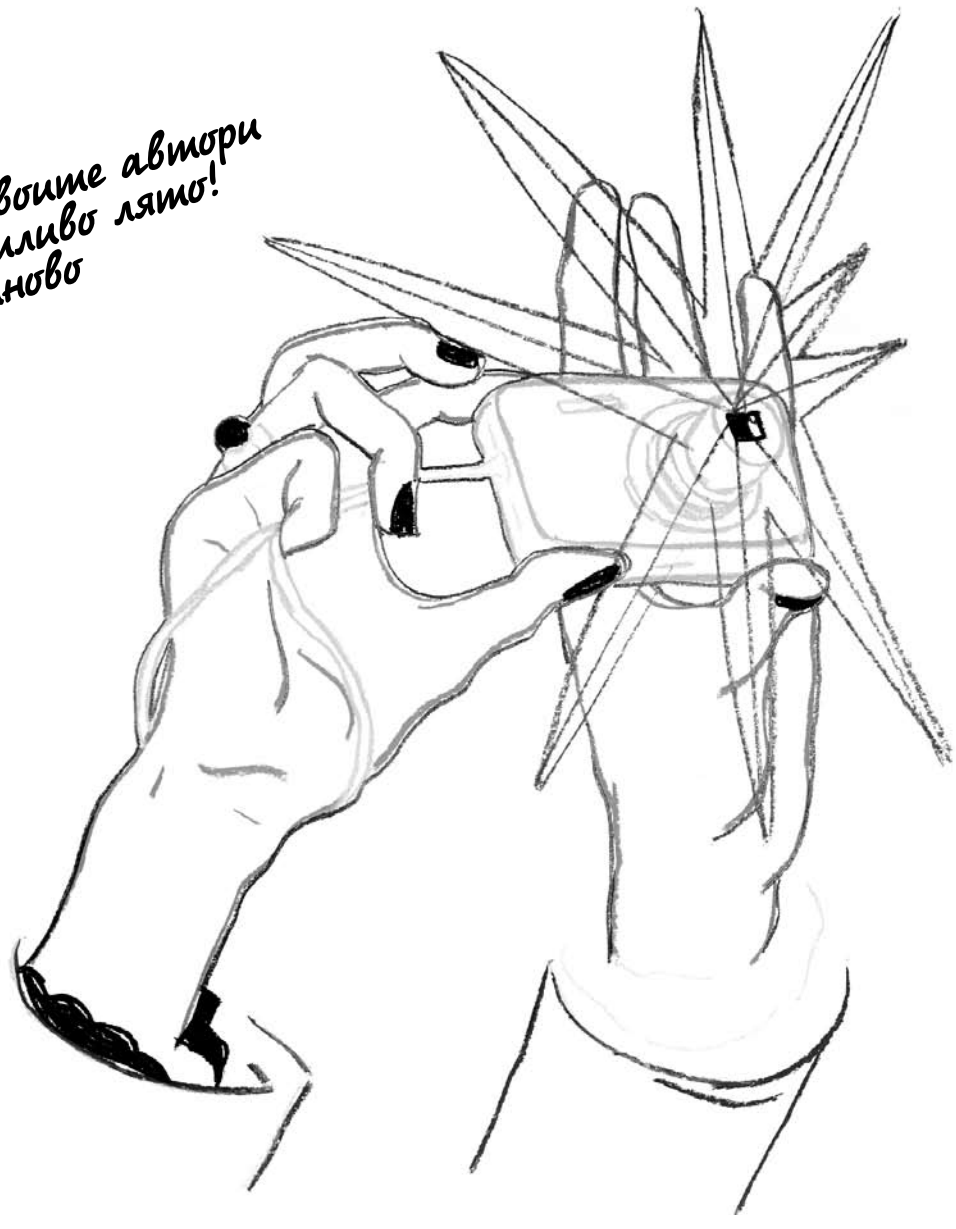

Светлана Мирчева, Спомен #27, за работата на Калин Серафимов "Look at Me, David!"

Защо харесвам някои стихотворения повече от други

Чарлз Симик

Имам една снимка на баща ми, облечен в черен смокинг и държащ малко прасенце под мишница. Той е на сцената. Две тъмнооки красавици в дълбоко изрязани вечерни рокли стоят до него и се кикотят. Той също се смее. Устата на прасето е отворена, но то не изглежда сякаш се смее.

Това е на Нова година, годината е 1926, а те са в някакъв нощен клуб. В полунощ светлините били угасени и прасето било пуснато на свобода. В последвалия хаос един мъж уловил пищящото животно – баща ми. Сега било вече негово. След като се поклонил на публиката, той взел вече от келнера и завързал прасето за крака на масата.

През онази нощ той и момичетата посетили няколко други заведения. Прасето ги следвало, вързано на вече. Накарали го да пие шампанско и да носи парти шапка. „Горкото прасе“, казваше баща ми години по-късно.

На разсъмване вече останали сами, баща ми и прасето, се отбили в една долнопробна кръчма до жп гарата. На съседната маса пиян свещеник венчавал млада двойка, като кръстосвал нож и вилица, за да благословя младоженците. Баща ми им подарил прасето като сватбен подарък. Горкото прасе.

Това обаче не е краят на историята. През 1948 г., когато баща ми вече беше на път за Америка, а ние в Белград гладувахме, това, което правехме, бе да разменяме притежанията си за храна. Срещу сносен чифт мъжки обувки можеше да получиш пиле. Часовници, сребърни прибори, кристални вази и изискан порцелан се разменяха за бекон, свинска мас, колбаси и подобни неща. Веднъж един стар циганин поиска цилиндъра на баща ми, който дори не му бе по мярка. И с този цилиндър, нахлупен на очите, той ни подаде жива патица.

Няколко седмици по-късно брат му дойде да ни види. Изглеждаше благоденстващ – златни предни зъби и два ръчни часовника, по един на всяка ръка. Другият брат, изглежда, бе забелязал, че имаме смокинг. Така беше. Ние оставихме тези хора да се разхождат от стая в стая и да преценяват стоката. Те се чувстваха като у дома си, отваряха чекмеджетата, надничаха в килерите и знаеха, че няма да възразим. Бяхме много гладни.

Както и да е, майка ми извади смокинга от 1926 година. Можехме да забележим, че мъжът веднага се влюби в смокинга. След това ни предложи първо едно, а след това и две пилета за него. Но по някаква причина майка ми се заинати. Идваха празници и тя искаше прасенце. Циганинът се ядоса или се престори на ядосан. Прасенце беше твърде много. Майка ми обаче не отстъпи. Когато си беше наумила, тя наистина можеше да се пазари. Години по-късно в Дувър, Ню Хемпшир, я наблюдавах как подлуди един продавач на мебели. Той предложи да ѝ даде дивана безплатно, само и само да се отърве от нея.

Циганинът обаче бе по-корав и си тръгна. След това, няколко дни по-късно, се върна отново, за да погледне още веднъж. Той стоеше и гледаше смокинга ни, който междувременно майка бе изчеткала. Той ни погледна и ние го погледнахме. Накрая въздъхна тежко като човек, който е взел трудно и необратимо решение. Получихме прасето на следващия ден. Беше живо и изглеждаше също като онова на снимката.

Написано през 1986 г. като предговор към броя на списание Ploughshares, на който бях редактор. – Бел. авт.

Превод от английски: СОНЯ АНДОНОВА

още на стр. 9

Национален фонд „Култура“

Броят се издава с подкрепата на НФК

ISSN 1310-9561

9 771310 956004 29

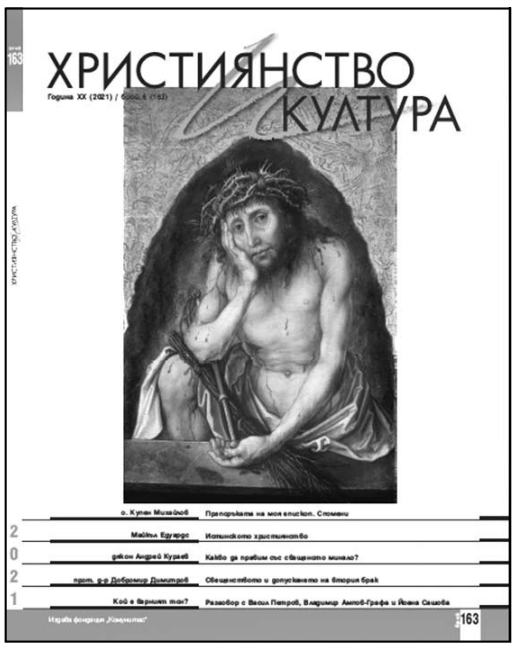

Тематичен център на новия 163-и брой на списание „Християнство и култура“ е проблемът за историята и съвременните проблеми на християнските църкви. В рубриката „Пътища“ е представена първа част от спомените на католическия свещеник Купен Михайлов (1920–1999), озаглавени *Препоръката на моя епископ*, а в „Християнство и култура“ – есетата на англо-френския поет и литературен критик Майкъл Едуардс *Истинското християнство* и *Познайте, че Аз съм Бог*. Рубриката „Дебати“ включва разговор с германската бенедиктинка Филипа Рат, посветен на актуалната тема за ръкоположението на жени в Католическата църква, озаглавен *Защото Бог го иска*. В същата рубрика е включен и разговорът с протойерей Добромир Димитров по темата за свещенството и допускането на втори брак, озаглавен *Не хората съществуват за каноните, а каноните – за човека.* На съвременни проблеми в Православната църква е посветен и текстът на протодякон Андрей Кураев *Какво да правим със свещеното минало?*, откъс от все още непубликуваната негова книга, предоставен специално на списанието. Актуални теми са разгледани и в рубриката „Хоризонти“ – тя включва статиите на Тина Палинская *Какво се говори за бившия архиепископ Артемий в Беларуската църква* и на Кристофър Уайт *Въпреки позицията на Ватикана американските епископи продължават подготовката на документа за причастяването на политици.* „Съвременно богословие“ е представено с текста на архим. Киприан Керн *Възхождане към Таворската светлина*, а рубриката „Библеистика“ включва текстовете на Вениамин Пеев *Сто и петдесет години от първото издание на Цариградската (протестантската) Библия* и на Рангел Младенов *Божият гняв: израз на Неговата святост, справедливост и дълготърпение* В „Християнство и музика“ е представен разговорът под общото заглавие *Кой е верният тон*, в който изпълнителите Васил Петров, Владимир Ампов – Графа и Йоана Сашова говорят за своята вяра. Рубриката „Християнство и литература“ включва нови текстове на Калин Михайлов от поредицата *Кратки есета за размисъл и молитва*. Броят е илюстриран с фотографии на творби от изложбата „Късна готика“ в Берлинската картинна галерия, открита през 2021 г. и представена от Людмила Димова.

„Графитите“ е темата на новия 6 брой на сп. „Култура“. Кое е новото на уличната сцена и защо графитите се нуждаят от неспирно тълкуване? Къде минава границата между „законното“ и „незаконното“, между вандализма и естетическото изпълнение? Отговорите в анализа на Георги Тенев „Тънката кожа на града“, както и в разговорите с немския художник Мануел Герулис и с българския графити артист Насимо. И още: размислите на немския философ Петер Слотердайк за „Европа, пандемията и вярата“, на социолога Хартмут Роза за „Копнежа по близост“ и на Джорджо Агамбен за „оголения живот и ваксините“. А също и нови „Християнски фрагменти“ на Димитър Коруджиев. В броя можете да прочетете и за „поезията в драмата“ (Мирела Иванова за новата си пиеса „Бележките под линия“); диригентът Найден Тодоров говори за това „как се събужда емпатията“, а писателката Здравка Евтимова – за „българския П.Е.Н.-център, който навършва 95 години. И още: „как да рисуваш книга?“ (художниците Милена Вълнарова, Люба Халева и Дамян Дамянов споделят тайните на оформлението); балерината Калина Богоева за „изразителността на танца“ и режисьорът Иван Владимиров за „Сцени от живота на една актриса“; 100 години от рождението на Йозеф Бойс. Фотографиите в броя са на Ивелина Берова, а разказът в „под линия“ е на Йордан Д. Радичков.

ВИЗИЯ

Уплътняване на спомена

Светлана Мирчева нарича изложбата си в Софийския арсенал – Музей за съвременно изкуство „Възможни изложби“ (10 юни – 11 юли 2021). Какво се крие зад това название при положение, че днес всякакви изложби са възможни? Открива ли тя нови измерения на изложбеното, или разчита живота откъм „изложбената“ му страна, като поредица от различни композиции, които имат своя логика и колорит, и чиято оригиналност или баналност ги подрежда в експозиционната зала или в склада.
И какъв по-подходящ вдъхновител от галерия Un Cabinet d'Amateur на французина Оливие Боасиер (1939-2017) – писател и журналист, специалист по архитектура, интелектуалец, изследовател, познавач на изкуството? От 1997 година той е активна част от софийския културен живот, създател на дизайнерската платформа Adob Design, координатор на първата конференция на ABITARE Talks в София, съветник на първата Sofia Architecture Week и собственик на галерията.
Да се пише за всичко това е непосилна задача в рамките на този формат. Разбираемо е, че Светлана Мирчева е използвала над 100 рисунки, за да обхване спомена и да отбележи присъствието на толкова много хора, въвлечени в живота на пространството на ул. „Ангел Кънчев“ 29В. Художничката рисува по памет моменти, хора, картини, обекти и случки от апартамента-галерия в центъра на София, които е запечатала в съзнанието си. От гънките му излизат нови и нови ситуации, разкази и моменти, които разширяват пространството до неузнаваемост и разтеглят времето до безкрайност. Свършеното за 5 години съществуване на мястото (от 2012 до 2017) изглежда все по-необозримо. Изложбите, каталозите, откриванията, лекциите, срещите, красивите предмети и умните думи някак се умножават и конкретиката се превръща в нещо по-значимо и съществено от списък с поставени и изпълнени задачи.
А през галерията преминават Луис Балц, Софи Кал, Жан-Шарл Бле, Калин Серапионов, Стефан Николаев, Мари Маяр, Стела Василева, Светлана Мирчева, Иван Мудов, Кирил Прашков, Алехандро Гери, Таня Глебова, Искра Благоева, Димитър Солаков, Мисирков/Богданов и много други. Издават се арт книги и каталози. Постоянни посетители са известни архитекти, критици, куратори, писатели и ценители на изкуството.
Светлана Мирчева поема риска да „прерисува“ познати предмети, произведения и ситуации. Това може да се превърне в илюстративна катастрофа, в досадно щудиране и скучна възстановка. В случая ефектът е обратен. Лекотата, експресивността, свободата рисунъкът

Светлана Мирчева, Спомен #9, за "Prenez soin de vous" на Софи Кал

да следва емоцията, а не правилата, отказът от изкушението да разследваш, проучваш и да се позоваваш на документални източници за сметка на това да останеш верен на собственото си преживяване – това превръща историята не в прост наниз от спирки, а в осезаема материя, качествена субстанция, абсорбирала отделните елементи до следващо ниво на обобщено присъствие. Според авторката проектът не е завършен и сигурно рисунките ще се множат. Те обаче няма да направят съществуването на галерия Un Cabinet d'Amateur и Оливие Боасиер по-раздробени и накъсани, а напротив – ще уплътняват представата за тях. Историята им ще изглежда все по-възможна, както и изложбите, които не просто разказват спомени, а осмислят спомена и го превръщат в истински и задълбочен поглед.

МАРИЯ ВАСИЛЕВА

ПРИПИСКИ

Езикът на преливането

Онзи ден в Ловния парк видях в шубрака как от само себе си полита малък сив камък. Беше птица. Не знаех нейното име. Или тя вече нямаше име. Камъкът-птица беше неизразимото. Бях подготвен за това преживяване от стихотворението „Поднебесие“ на Антоанета Николова, на стр. 26 от тази книга. Аз обаче не снимах камъка.
Също онзи ден осъзнах, че съм зависим от поезията, от книгите с поезия, защото се опитвам да запълня незапълнима емоционална празнота в себе си. И си дадох сметка за пълнотата в поезията на Антоанета, за облостта, овалността, кръглостта на нейната самоличност. За завършеността, която обаче се движи, отнася се – и прелива.
Тя не търси. Тя съзерцава.
Тези стихотворения са фокусирани от усещането за безграничност. Няма вътре и вън. Няма тук и там. Има наивност, която е невинност. Има детство на нещата. Има обратен растеж – растеж на корените.
За човек като мен, фиксиран в катастрофата на преходността, стихотворения като стихотворенията на Антоанета Николова са по-горен етап от собственото ми житейско развитие. Поучително, обичливо чудо може би. Пейзаж от красиви, живи несигурности, от изтоци, в чиито финали може да се появи западна поанта. Но може и да не се появи.
Антоанета е спокойна и със знанието, и с незнанието си. Отпушена. Приказна. Бистра.
Докато пишех тези редове, получих писмо от проф. Александър Шурбанов, в което между другото той казва за новата книгата на Антоанета:
Мисля, че тя е прекрасна, защото е истинска.
Благодарен, няма какво да добавя.

МАРИН БОДАКОВ

Думи от представянето на книгата „Сега реката е преляла“ от Антоанета Николова (Издателство за поезия „ДА“, С., 2020), състояло се на 12 юли 2021 г. в столичната галерия „Прегърни ме“.

Цари живителна какофония

За състоянието на преводната литература и проблемите на преводачите

Разговор с Милена Попова, председател на секция „Художествена литература и хуманитаристика“ към Съюза на преводачите в България, и с Теодора Цанкова и Владимир Молев, заместник-председатели на секцията

Бихте ли разказали накратко кои са основните аспекти в дейността на Съюза на преводачите в България и по-специално на Вашата секция за превод на художествена литература и хуманитаристика? Кои са основните приоритети в работата ви в момента?

Теодора Цанкова: Съюзът на преводачите е професионално сдружение на преводачите в България, което обединява всички видове преводачи, както и теоретици, историци и критици на превода. Секция „Художествена литература и хуманитаристика“ насочва вниманието към различни проблеми на превода чрез публични дискусии (поредицата под наслов „Стари и нови преводи“ например разглежда в сравнителен план скорошните и отдалечени във времето преводи на произведения на Пруст, Монтескьо, Гьоте, Кафка и др.), допринася за по-добрата професионална подготовка на преводачите чрез ателиетата по превод, които организираме съвместно с фондация „Елизабет Костова“, насърчава младите преводачи чрез конкурси по превод (последните два се проведоха съвместно с Унгарския и Полския културен институт).

Владимир Молев: За щастие, в последните години СПБ се опитва да влезе в ролята си и на защитник на интересите на преводачите. Това включва не само просветителски кампании за правната рамка, която регулира труда на преводача, а и активна работа по промените в Закона за авторското право във връзка с въвеждането на Директива 790 на ЕП относно авторското право в цифровия единен пазар. На страницата на секцията (http://spblit.org) са качени типов договор за отстъпване на авторско право върху превод, Указанията за справедливи договори на ЕСАЛП и Кодекса за добри практики. Директива 790 на ЕП стъпва на разбирането, че авторите, респективно преводачите, са в неизгодна позиция в преговорните отношения и получават нищожна част от приходите от използването на създадената от тях творба, поради което се предвиждат редица мерки за гарантиране на справедливо и съразмерно възнаграждение на труда им. На българска почва това би означавало край на експлоататорските практики на немалко издателства и би трябвало да доведе до по-добро заплащане на труда на превода, а от там и до по-качествени преводи. Дали това ще стане – т.е. какви точно промени ще бъдат приети от новия парламент – зависи от всички нас и ние разчитаме на подкрепа от всички страни.

Милена Попова: Бих искала да добавя още нещо, което става все по-актуално с разширяването на онлайн медийната среда: необходимостта активно да се работи за видимостта на преводача. В последните години, особено след като в живота ни масово влязоха онлайн книжарниците, а в социалните мрежи се засили интересът към четенето, навсякъде виждаме преводни книги, много се говори и се пише за техните автори, но преводачите в повечето случаи остават в сянка. През последните месеци по инициатива на нашата секция Управителният съвет разработва кампания, за която ще потърси съдействието на АБК, медиите, библиотеките, интернет книжарниците, книжните блогъри... Смятаме, че е необходимо най-сетне да стане обичайна практика, когато се предоставя информация за преводни издания, публикува се откъс от превод, пише се рецензия или отзив, редом с името на автора винаги да присъства и името на преводача.

Ковид пандемията засегна книгоиздаването и книгоразпространението, и изобщо литературния живот. Как се отрази на вашата дейност, наложиха ли се промени в нея?

М. П.: Осезаемо липсваха представянията на книги и срещите с преводачи... А що се отнася до работата в секцията – пандемията стана причина да отложим във времето организирането на следващите обсъждания от поредицата „Стари и нови преводи“, които бяхме замислили. Дано скоро да можем да се събираме отново.

Зная, че Ви задавам твърде обширен въпрос, но все пак бихте ли обобщили какви са според Вас основните тенденции в превода и преводната литература у нас в момента?

Т. Ц.: Забелязвам твърде буквално и безкритично внасяне на чужди изрази и синтактични конструкции. Сякаш се забравя, че преводът е писане (макар и на съществуващ на друг език и в друга среда текст), т.е. създаване, а не копиране.

В. М.: С уговорката, че наблюденията ми се отнасят до преводите от английски език, бих казал, че цари живителна какофония. От една страна, има стремеж да се издават нашумели касови заглавия, като липсата на литературни достойнства се компенсира с истерична реклама, от друга, се разчита на преизданията на вечни амбъри и експлоатация до дупка на вече наложени имена, от трета се вижда сватбарско стреляне в тъмното с надеждата, че ще нацелиш някой пазарен хит, от четвърта има плахи опити за запълване на някои липси и т.н. Това, което обединява иначе симпатично разноликите преводни издания, е недоброто качество.

М.П.: Според мен една от основните причини за издаването и лансирането на доста слаби книги е това, че не са много издателствата, които разчитат на целенасочен, систематичен, ерудиран подбор на преводни заглавия. А за такъв подбор не стигат „редактори“, чиито основни умения са в рекламата, маркетинга и договарянето на правата за превод. Необходими са опитни професионални читатели с добър литературен вкус и отлично владеене на езика – и най-често това са именно преводачите. Обаче немного издателства се осланят на тях.

И още един твърде голям въпрос – как бихте обобщили значението на преводната литература за националната култура?

Т. Ц.: Значението на преводната литература за националната култура няма как да бъде преувеличено. Не само защото българската култура неизбежно се съпоставя и съизмерва с чуждата, а и защото преводната литература – огромният дял от книжния пазар – играе важна роля в изграждането на светогледа на читателите и във формирането на словното им богатство.

В. М.: Дори да оставим настрани въпроса за вноса на нови идеи и знания, преводната литература оказва огромно влияние върху състоянието на езика ни и до голяма степен обуславя неговото развитие.

У нас има изключително добри преводачи, и то от много широка палитра от езици, издават се преводи на много високо ниво, но както споменахте, се публикуват и такива с недотам добро качество. Този въпрос се коментира от години, според Вашите наблюдения намалява ли, или се задълбочава проблемът? Какви са възможностите на Съюза на преводачите да съдейства за високото ниво на публикуваната преводна литература?

В. М.: Големият проблем с преводите от английски не е, че има слаби преводи, а че средното, масовото ниво, не е достатъчно добро. Летвата е смъкната твърде ниско и в последните години посредствени или откровено слаби преводи се величаят като много добри или даже като чутовни постижения. Включително и в „Литературен вестник“. Ако необоснованите хвалби на издателите са донякъде разбираеми, безкритичното отношение в специализираните издания няма оправдание. Никой, в това число и СПБ, не може да направи нищо за подобряване качеството на преводите, ако медиите не съзнават своята отговорност и абдикират от задълженията си да отсяват зърното от плявата.

М. П.: Една от причините да излизат слаби преводи е и липсата на редакторска работа в немалко случаи. Боя се, че наистина отвън не може да се направи кой знае колко, ако издателствата не осъзнават, че пътят към добрата книга е дълъг и прескачането на значими звена – като редактор, коректор, консултант – води до некачествен резултат и разочарова читателя. А когато това става тенденция, с течение на годините летвата наистина се смъква ниско, както посочи Владо, и уви, започва да се приема за нормално.

Изграждането на един преводач професионалист е дълъг и нелек процес. У нас образованието по превод се осъществява най-вече в рамките на филологическите специалности в университетите. Сътрудничите ли си с тях, както и изобщо с организации и инициативи, ориентирани към усъвършенстването на преводачи?

В. М.: Един от големите успехи на изградилия се у нас дивашки капитализъм е налагането на представата, че професионализмът се изчерпва с уменията, като удобно се пропуска втората част от дефиницията на професия: трудова дейност, изискваща определени знания и умения, *която се упражнява като източник на средства за прехрана*. Доколкото у нас е почти невъзможно да си изкарваш прехраната с (качествени) преводи на литература, напълно закономерно е, че нямаме професионални преводачи. За що-годе качествен превод от английски се разчита на шепа ентусиасти, пенсионери и университетски преподаватели, а всичко останало е в ръцете на хора без нужните качества и познания, неопитни студенти, скучаещи домакини и търсещи слава рентиери. На това се дължи и ниското качество на средното ниво. Докато не бъде решен въпросът за професионализацията на превода, т.е. да можеш да се издържаш с тази дейност, не само нивото ще си остане ниско, но и образованието в университета ще е поредното пилеене на обществен ресурс, тъй като завършилите тези програми след това отказват да работят за чест и слава и намират реализация в други сфери.

Т. Ц.: Радваме се на добри партньорски отношения с Къщата за литература и превод, фондация „Елизабет Костова“, чуждестранните културни институти и специалностите с преводаческа насоченост в университетите. Сред последните бих откроила магистърска програма „Преводач-редактор“ в Софийския университет, съвместно с която организирахме дискусия за превода на диалекти по повод изданието на „Детски и домашни приказки“ на Братя Грим в превод на Слави Ганев и друга, за отношенията между преводач и редактор. Колкото и да е добро едно филологическо образование обаче, човек не става преводач, понеже го е завършил с отличен. Нужно е много четене и превеждане, непрекъснато развиване на знанията и уменията, а това става с опит, любознателност и плодотворна работа с редактор. Ателиетата по превод на фондация „Елизабет Костова“ и Есенните студиа по превод на Къщата за литература и превод са чудесни възможности за извънакадемично обучение по превод. Струва ми се, че за младите преводачи биха били много полезни и менторски програми, каквито се надявам да се появяват все повече в България – задълбочена работа върху превода на конкретна книга, при която менторът обучава младия си колега.

Кои са най-големите затруднения в труда на преводача на художествена литература и хуманитаристика у нас в момента? Как вашата организация подпомага преодоляването им?

М. П.: За някои от тях вече стана дума: ниското заплащане, което пречи на професионализацията; липсата на редактори, лишаваща особено младите преводачи от възможности за усъвършенстване, от задълбочено професионално общуване с по-опитни колеги. Трябва да споменем и различните проблеми при договарянето с издателствата – случва се на преводачи на художествена литература да се предлага договор за поръчка вместо за авторско право върху превода или пък – договор за откупуване на правата за вечни времена вместо за предвидения в закона срок до 10 години.

Т. Ц.: Да, във връзка с проблеми от този род е важно да отбележим, че през 2020 г. Съюзът учреди Фонд за правна защита и че работи с юрист, специалист по авторско право, т.е. нашата организация вече предлага юридическа помощ на членовете си.

Не без връзка с посоченото, основно затруднение за преводача е краткият срок за превод. Това е повикът на времето, давам си сметка, но не може да се очаква дейност, която изисква внимателно прощудиране на оригиналния текст и всичко около него, богата обща култура и талант за писане, да се извършва бързо. Качественият превод изисква време.

Всяка година Съюзът на преводачите присъжда награди за постижения в превода, и то в множество категории. Връчването им предстои и тази година. Бихте ли разказали малко повече за статута и организацията на наградите? Какво е според Вас значението им за културната среда у нас?

В. М.: С наградите на СПБ се отличават ярки и изключителни постижения в областта на превода през изминалата година, както и отделни преводачи за цялостна дейност. Наградите се връчват на 30 септември за Международния ден на преводача. Има и отделна награда за млади преводачи на името на Елена Мутева. За разлика от другите награди за превод, доколкото изобщо ги има у нас, при които като правило в журито липсват професионалисти в областта на превода, решенията за наградите на СПБ се взимат от доказани колеги с голям опит. Така, макар и да нямат парично изражение, наградите на СПБ носят голяма тежест за всеки преводач, тъй като зад тях стои признанието на цялата общност.

Въпросите зададе АНИ БУРОВА

Национален фонд „Култура“

Андре Байон, „Умопомрачения“, превод от френски Тодорка Минева, изд. „Сонм“, С., 2021.

С появата на тази книга издателство „Сонм“ продължава ангажимента си към представянето у нас на френскоезичния модернизъм и на автори и творби от началото на XX в., важни за европейската литературна традиция. „Умопомрачения“, както и други творби на Байон, има силно изразен автобиографичен характер. В случая той е свързан с опита на автора със собственото му психично заболяване, а двете творби, съставящи книгата, са посветени на изследването на човешкото съзнание и идентичност, на границите между лудостта и нормалността, на търсенето на екзистенциалния смисъл.

Мойца Кумердей, „Жътвата на Хронос“, превод от словенски Георги Стойчев, изд. „Парадокс“, С., 2021.

„Жътвата на Хронос“ е исторически роман, чието действие се развива през XVI в. в земите на днешна Словения. Книгата реконструира атмосферата на религиозни и политически сблъсъци, на ренесансови пориви и суеверни предразсъдъци. Но романът далеч не се ограничава в изграждането на образа на миналото – тук то е в постоянен диалог с настоящето, по-скоро, въпреки детайлното му и пластично пресъздаване, е повод да се говори за механизмите на властта и човешките избори въобще. В този смисъл „Жътвата на Хронос“ е роман не за конкретен исторически период, а за логиката и хода на историята.

„Югоизточна Европа през вековете. Социална история, езикови и културни контакти“, Studia Balcanica 35, изд. Институт за балканистика с Център по тракология – БАН, С., 2021.

Сборникът е резултат от българо-румънска научна конференция, състояла се преди две години. Статиите в тома коментират различни аспекти на историята и културата на Югоизточна Европа и обхващат широк хронологически период – от Средновековието до съвременността. Обект на изследване са междукултурните контакти, интерпретацията на исторически извори, проблемите на превода, езиковедски и литературоведски въпроси.

Когато имам позиция по един или друг въпрос, я изразявам

Разговор с писателя Сергий Жадан

Сергий Жадан (1974) е поет, преводач, прозаик, есеист и фронтмен на групите „Жадан и собаки“ и „Линия Манерхайм“. Роден е в гр. Старобилск. Автор на романите „Депеш Мод“, „Ворошиловград“, „Месопотамия“, „Интернат“, на стихосбирките „Цитатник“, „Етиопия“, „Тамплиери“, „Животът на Мария“, „Антена“, „Списъкът на корабите“ и др. Произведенията му са отличени с множество национални и международни награди, преведени са на над дванадесет езика, което го прави един от най-известните съвременни украински писатели. На български са публикувани книгите „Депеш Мод“ (прев. Райна Камберова) и „Химн на демократичната младеж“ (прев. Албена Стаменова), и двете в издателство „Парадокс“. Току-що отново там в превод на Райна Камберова бе издадена стихосбирката „Антена“, скоро се очаква и появата на български на романа „Ворошиловград“.

Вие сте източноевропейски, източноукраински писател, който пише за хората, живота и проблемите в Донбас – променя ли се представата на европейците и украинците за Източна Украйна и в каква посока?
Мисля, че Украйна тъкмо започна да се учи да говори за себе си, да се заявява. Това обаче невинаги ни се получава. Тогава за нас започват да говорят други, което невинаги е в наша полза. Именно в този случай литературата е важен инструмент за комуникация. Много се надявам, че чрез украинските книги ще се появи по-голямо разбиране за Украйна във вашата страна, което не се гради на стереотипи и предразсъдъци. Същото се отнася и за Източна Украйна и нейното възприемане – разбира се, че за украинския Изток се говори много от самото начало на руската агресия и военните действия в Донбас. Жалко е, че Украйна, по-точно източната ѝ част, присъства в информационното поле предимно като територия на война, място, където се водят военни действия. Всъщност това е един интересен, нееднороден, парадоксален район, където живеят много интересни хора. Надявам се, че в бъдеще ще можем да говорим за Източна Украйна не само в контекста на войната.

Имате активна гражданска и политическа позиция. Често критикувате управляващите – правителството, президента, парламента... Каква е силата на гласа на един писател? Вслушват ли се в него?
Украинското общество преживява доста сложни и изключително важни процеси на формиране и осмисляне на определящи за него неща. Разбира се, че ние сме много политизирани, разбира се, че всеки си има политическа (дори геополитическа) визия. Ето защо за украинците днес е особено важно за тези неща да се говори, важно е да намират подкрепа и да усещат правотата на направения избор. Оттук следва нуждата от гласове на експерти, политици или просто публични личности. Оттук следва нуждата от вслушване в писатели, музиканти, журналисти. Не съм много сигурен, че отношението към писателите като към политически фигури е много правилно, но когато имам позиция по един или друг въпрос, обикновено я изразявам. Струва ми се, че така е правилно.

Пишете на украински език и неведнъж сте казвали, че това е съзнателен избор. Героите Ви имат жив, колоритен, богат език – доколко е важен въпросът за езика за Вас?
Разбира се, че е важен. Предполагам, че точно този проблем за евентуални дискусии и спекулации с държавния език няма да е много разбираем за българския читател. За огромно съжаление, като част от съветското колониално наследство на Украйна ѝ се паднаха и дискусиите за избора на език. Въпреки това в по-голяма част от случаите тези дискусии и противопоставяния се инспирират от проруски политици, които продължават да играят с тази карта.

През последните години Вие организирате и участвате в множество културни, граждански и доброволчески прояви в окупираните територии в Украйна. Какви са Вашите наблюдения в културен и политически план? Променя ли се самоидентификацията на украинците?
Не, не ходя в окупираните територии – там съм персона нон грата, никой няма да ме пусне. А и не си представям как човек би могъл да си сътрудничи с хора, окупирали част от територията ти. Но във фронтовата зона заедно с приятели правим много неща. Какво става със самоидентификацията? Всъщност стават много важни и сериозни неща – много украинци, които до 2014 г. се смятаха за сива част от постсъветското пространство, започнаха да се самоопределят като украинци. Това е доста сложен процес, свързан с преоценка на ценностите, с преразглеждане на много неща, с вземане на сложни решения. Но това е неизбежен процес, който се отнася не само за Донбас – Украйна също се променя и се превръща в себе си. Странно време е, сложно и трудно, но изключително важно.

Стихосбирката Ви „Антена“, която току-що излезе на български език, е илюстрирана от известния харковски уличен художник Хамлет, а стихосбирката Ви „Списъкът на корабите“ от 2020 г. даже е, така да се каже, крачка напред, защото е своеобразна арткнига, илюстрирана от известната украинска художничка Катерина Косяненко. Доколко е важен за възприемането на поезията този синкретизъм?
Интересно ми е да работя с художници, интересно ми е, когато има пълноценно сътрудничество, истинско партньорство, когато това не са просто илюстрации, а паралелно говорене, което създава общо творческо пространство. Затова много се радвам на сътрудничеството с толкова различни и толкова ценни художници. Радвам се и че българското издание е с оформлението на Хамлет.

Пеете с групата „Жадан и собаки“ и най-често текстовете на песните са написани от Вас. Как поезията ви достига по-добре до читателя (слушателя) – чрез музика или чрез четене?
Това е различно предаване на енергия. Разбира се, че на рок концерт текстът се възприема по-емоционално, гласът звучи по съвсем друг начин. Но в крайна сметка става дума за едно и също нещо – за контакт със събеседника, за обмен на значения. Затова няма някакъв конфликт при различните начини на представяне.

В романа Ви „Ворошиловград“ от 2010 г. откровено и с голяма доза чувство за хумор е представен животът в един източноукраински град, в който приятелството, лоялността, свободата, независимостта са основата на възприятието на света. Как се промени животът в Луганск, чието старо име е Ворошиловград?
От пролетта на 2014 г. в Луганск животът се промени напълно. Дойде войната, дойдоха окупаторите. Сега градът се намира оттатък фронтовата линия и е отрязан от Украйна. За последен път съм бил там през пролетта на 2014 г., когато бойните действия още не бяха започнали наистина. Затова ми е трудно да опиша какво става там. Но ако трябва да съм честен, много ми се иска да се върна.

Сергий Жадан. Снимка Валентин Кузан

В началото на „Ворошиловград“ се посочва, че книгата е посветена на историята на украинското рейдърство (може би за българските читатели е добре да обясним, че става дума за полулегално изземане и присвояване на имущество или активи на предприятие, което се основава на дупки в законодателството или на систематични проблеми във функционирането на държавните институции). От друга страна, в книгата се разглежда историята на джаза в Донбас – коя е водещата тема: рейдърството или джазът?
В голяма степен за джаза и за рейдърството тук се говори с ирония. Все пак книгата не е за това. Тя е за паметта и отговорността. Освен това е за солидарността и връщането към себе си.

Светът преживя голяма промяна във всяко едно отношение заради пандемията. Какво се промени за Вас? Как се промениха срещите ви с читателите?
В някакъв момент, разбира се, всичко се промени – всички ние бяхме принудени да се самоизолираме, за няколко месеца културният живот буквално замря. Но ето че сега в Украйна отново се възстановяват срещите, фестивалите, концертите. На публиката ѝ беше домъчняло, честно казано. Надявам се през есента да няма нов бум на заразени. Ако трябва да съм по-сериозен за това доколко се промени всичко, ще кажа нещо, с което може би не всички ще се съгласят. Сега често може да се чуе как светът се е променил и как никога вече няма да бъде както преди, че всичко е различно. Но нещо ми подсказва, че светът си остана какъвто си беше и че в края на краищата ние не се променихме. Дори не успяхме да се изплашим както трябва. Въпреки че коронавирусът ни ръководи вече втора година. Не знам за какво говори това. Може би за това, че човечеството има големи ресурси за оцеляване и адаптация. Животът продължава и децата растат, пишат се нови стихове и романи. И слава богу.

Въпроси и превод от украински:
РАЙНА КАМБЕРОВА

В света на филмовото продуцентство – един различен поглед към фестивала в Кан

Разговор с продуцента Николай Мутафчиев

74-тото издание на филмовия фестивал в Кан се състоя през юли на живо (за разлика от миналогодишното му издание) с оправдана доза приповдигнатост, но и притеснение. Организаторите предложиха на света силни филмови заглавия и се постараха да върнат познатия фестивален блясък, поне медийно. Международното жури, оглавявано тази година от екстравагантния режисьор Спайк Лий, присъди „Златна палма“ на филма „Титан“ на френската режисьорка Джулия Дюкурно. Медиите не пропуснаха да отбележат, че това е едва втората жена-режисьор, която печели „Златна палма“ – след Джейн Кемпиън, която получава отличието през 1993 г. за „Пианото“. Наред с това отбелязват, че всеки от другите три филма на жени в състезанието е заслужавал наградата повече от съмнителната провокация на Дюкурно. Специално внимание привлече и участието на българския филм „Жените наистина плачат“ на Мина Милева и Весела Казакова в програмата „Особен поглед“, която е част от официалната, състезателна селекция на кинофестивала. Филмът получи добри оценки и сериозни анализи в чуждестранната преса. Наред с филмите, Кан, като всеки голям фестивал, е изключително важен и със съпътстващите си събития, с програмите, предназначени за хората от индустрията, с различните си продуцентски форуми. На такъв един голям за общността форум бе и българският продуцент Николай Мутафчиев, съосновател на продуцентската компания *Premier Studio*, което бе и повод да се срещнем и разговаряме с него.

Г. Г.

Представи ни накратко повода за твоето пребиване в Кан тази година.
Аз бях част от инициативата *Producers on the Move*, която е част от *European Film Promotion* и която се провежда всяка година в Кан. Пътят към тази инициатива накратко е следният: всяка европейска държава предлага, както е на принципа на Оскарите, най-перспективния си за годината продуцент. Около 40 държави предлагат и от Кан селектират 20 човека на принципа на ясна и строга точкова система, която продуцентите трябва да покрият.

А тези точки са свързани с…?
Свързани са главно с копродуцентската дейност. Дават се допълнителни точки, ако си бил в продуцентски програми като ACE или EAVE, ако филмът ти е разпространен в над три държави, извън държавите – копродуценти и т.н. Всичките са на този принцип, максималният брой точки е 100, но с под 70 няма смисъл да кандидатстваш. Идеята зад тази инициатива е европейските продуценти да се свържат помежду си и да правят качествено кино заедно под формата на копродукции. Така или иначе Европа от известно време работи усилено в тази посока на обмен на идеи, хора, ресурси в рамките на всеки индивидуален филмов проект. Селекцията е на доста високо ниво, в нашата група беше продуцентката на „Не ме докосвай“, носител на „Златна мечка“ от Берлинале 2019 (с копродуцент от българска страна Мартичка Божилова от „Агитпроп“), беше продуцентът на „Още по едно“, датския филм, отличен с „Оскар“ за чуждоезичен филм тази година, Каспер Дисинг, както и продуцентът на филма „Титан“, който в крайна сметка спечели „Златна палма“ тази година, Жан-Кристоф Реймон. Въобще – Голям шлем, бих казал. В България тази инициатива не е особено популярна, но в Норвегия например тя е доста известна и уважавана. Първият въпрос към нас след като ни събраха беше: Как възприеха във вашата страна фактът, че сте селектиран? И аз какво да кажа – когато го съобщих публично, никой не реагира, имах няколко обичайни лайкове, но не беше събитие. Докато норвежкият продуцент каза, че като публикувал нещо в социалните медии, Фейсбук да речем, обикновено имал към 20 лайка, но след като е постнал, че е селектиран за *Producers on the Move*, е имал 2500 лайка, кметът на града лично му се е обадил по телефона и го е поздравил. Говоря в случая за разликите във възприемането на тази новина. За всички тези хора, перспективни продуценти от различни страни, някои вече с големи отличия като „Златна палма“ и „Оскар“, беше голяма чест, че са част от *Producers on the Move*.

С подкрепата на Столична община

Програма „Култура“ на Столична община

Какво представлява едно такова продуцентско събитие отвътре?
Хубавото на тазгодишното издание на *Producers on the Move* и различното спрямо останалите бе, че то имаше на практика две версии – онлайн и на живо, защото до късно организаторите не знаеха дали ще има Кан и за да се застраховат, през май направиха онлайн издание. Така че ние на практика се срещнахме два пъти и имахме възможност да се опознаем по-добре. Още на втората вечер в срещата ни на живо имахме парти, нещо, което принципно се случва накрая, аз обаче не можах да остана за него, защото ходих до Ница да гласувам.

Има ли според теб условия за бъдеща обща работа в тази Ковид ситуация, която може би няма скоро да отмине, и доколко ние като филмова територия сме атрактивни за европейските продуценти?
Аз гледам на това на като на много важно събитие, най-малкото защото като се срещнеш с човека отсреща на живо бързо се разбира с кого може да се работи и с кого не. Ясно е, че ние мъчно може да допринесем с нещо към проект, чийто бюджет е 5 милиона евро. С учудване установих за себе си, че сред участниците нямаше проект за под 2 милиона евро, даже проектите от Румъния, които уж са като нас, бяха за около 3 милиона. Опциите за съфинансиране у нас са минимални, да не кажа нищожни. Тук нямаме регионални фондове или телевизии, които да инвестират в кино, имаме само Националния филмов център и частично участие на БНТ, прекъсвано неведнъж през годините. Но пък ние сме интересни, доколкото тук условията са много приемливи, чисто финансово, много сме либерални и отворени, а и на малко разстояние имаме изключително разнообразие от естествени декори – планини, море, реки, езера и пр. Просто ние сме интересни за по-малките филми, за по-големите сме безинтересни. Но да, с оглед на съществуващата схема за финансиране у нас може да се подкрепят предимно арт-хаус продукции, защото няма бюджетен ресурс.

Как участието ти в този форум ще се отрази на бъдещото ти развитие и на това на компанията ти?
За мен всичко на такъв форум е важно, дори да изпиеш една бира на плажа с някого. След време може да се окаже, че си пил бира с правилния човек. Най-малкото затвърдих убеждението си, че търсенето на средства е въпрос на стратегически план и много добро предварително проучване. Нелепо е да се мисли, че ей сега като имаш хубава идея, някой ще ти даде едни пари, защото има много хора с добри идеи, които искат пари. Важното е да стратегираш твоята идея правилно сред многото. Ние като компания имаме няколко проекта в развитие, единият от тях е „Платформата“, мой режисьорски проект, който се отлага вече 2 години, и това е удобен повод за търсене на бъдещи копродуценти. Наред с това в Кан се бяха постарали да ни организират срещи със селекционери, с хора, които взимат важни решения на различни форуми.

Николай Мутафчиев в Кан. Снимка Личен архив

Това не е първото ти посещение в Кан, как ти се стори фестивалът и атмосферата тази година?
Аз ходя в Кан от 11 години и да, определено тази година е по-различна. Основното пале, основното място, където се случват важните за индустрията събития – не говоря за събитията, предназначени за публика, а вътрешнофестивалните събития – беше доста по-безлюдно тази година, нар. Марше беше полупразно, почти нямаше щандове, присъствието на хора от индустрията беше 60 процента по-малко от нормалното. Това не се разбра от страничната публика, а няма и нужда. Организаторите се бяха погрижили външно да няма драстична промяна – медиите се постараха да отразят Кан така, все едно всичко си е както преди – с френски шик, блясък и червен килим, което е важно от имиджова гледна точка. Но отвътре нещата бяха малко по-различни, сега например много по-лесно се намираха билети за филми, защото през 2019 г. почти беше невъзможно.

Успя ли да се срещнеш с екипа на „Жените наистина плачат“?
Имахме обща вечеря с Весела Казакова и Мина Милева, които бяха селектирани миналата година в *Producers on the Move*, но поради това, че Кан тогава не се случи, сега организаторите решиха да поканят някои от миналогодишните селектирани продуценти на официалната вечеря тази година. Говорихме си надълго и нашироко, тяхното участие в програмата „Особен поглед“ е наистина огромно събитие за нашата малка кинематография, което за жалост у нас отново не бе подобаващо огласено. Да попаднеш в „Особен поглед“ според някои представители на филмовата общност е по-добре от това да си в основния конкурс дори.

По какво работи сега твоята компания *Premier Studio* и ти конкретно?
Работим по няколко проекта. Приоритет, както казах по-горе, най-после стана филмът, който трябва аз да режисирам, „Платформата“. Той е одобрен за финансиране преди три години, но поради куп причини, включително пандемията, не стигаме до снимки.

на стр. 6

ВИТРИНА

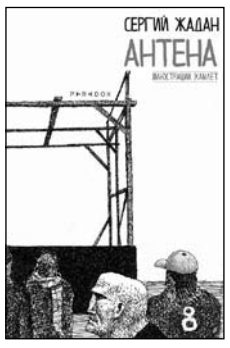

Сергий Жадан, „Антена“, превод от украински Райна Камберова, изд. „Парадокс“, С., 2021.

Това е първата преведена у нас книга с поезия на Сергий Жадан – един от най-актуалните източноевропейски писатели днес, познат досега на българската публика само с прозата си. „Антена“ се появява в оригинал преди три години и съдържа поезия на остро, болезнено и безмилостно вникване в света; поезия, в която интимно-личното и обществено-историческото са неотделимо свързани. Стиховете на Жадан изграждат сякаш почти прозаични сюжети, но същевременно владеят много широк диапазон на лирическия език. У нас книгата излиза с оригиналното си оформление и илюстрации на уличния художник Хамлет. Повече за книгата и за автора виж в интервюто с Жадан в този брой.

Хавиер Гома Лансон, „Философия за света и за всички в света“, превод от испански Теодора Цанкова, изд. „КХ – Критика и хуманизъм“, С., 2021.

Книгата на испанския философ и писател Хавиер Гома Лансон принадлежи към онзи рядко срещан и трудно постижим начин на писане, при който ерудицията и знанието напускат строго научните трудове и създават литература, интересна за широк кръг читатели. Томът съдържа множество кратки есета, повечето от които първоначално са публикувани в пресата. Философията тук е схваната като част от разбирането за света, което неизбежно съпровожда живота на всеки един. Затова и есетата лесно, свободно, понякога иронично прехождат от онтологичното, екзистенциалното и универсалното към личното, ежедневното и проблемите на съвременността.

Татяна Цъбуляк, „Стъклената градина“, превод от румънски Василка Алексова, изд. „Колибри“, С., 2021.

„Стъклената градина“ е поредният съвременен роман, който използва потенциала на детския поглед, за да разказва за близкото минало. Действието се развива в Кишинев през 80-те години на миналия век, а главната героиня е дете, осиновено от дом за сираци. Така сюжетът се разгръща като история за порастването и изграждането на собствената идентичност в трудни обстоятелства. Ракурсът на детския поглед позволява на авторката да създаде както характерен, експресивен стил на разказване, така и специфична гледна точка към трагизма и сложността на света, в който героинята расте.

За онова, малко по-високото…

За Георги Господинов мога да говоря доста. Не защото сме колеги и приятели. А защото ми е интересен. Интересен ми е с текстовете си. Интересен ми е с личността си. Това беше първото, което ми хрумна, докато обмислях днешната си малка реч. И покрай тези размисли се запитах: *кога проявяваме интерес към нещата, към хората около себе си* – чист, дълбок, смислен интерес? Моят отговор на този въпрос е: когато доловим близост у тях – въпреки различията. Когато съществуват *различията* и *близостта* едновременно. Когато съществува *общият език.* А за различията – те бездруго винаги са налице, защото, към каквото и да се стремим, всички ние, всеки от нас поотделно – сме различни.
И тук бих поставила три, може би реторични въпроса:
Как се става Георги Господинов?
На какво се дължи неговата популярност?
Само на текстовете, които пише ли, или и на качества и активност от един спектър, по-широк от писателския талант?
Моят личен отговор е бърз и лесен. Георги Господинов може би най-органично от фигурите в съвременната ни култура се вписва в представата за интелектуалеца – разбиран като културна фигура с обществен ангажимент и мисия. Нещо повече, ангажиментът, който си е избрал той, е към добри в общочовешкия смисъл каузи. Не към ефектни, крещящи, атрактивни идеи и послания, а към грижата за онова *тихо, бавно, смислено* у човека, което е тъй уязвимо и тъй насъщно необходимо във всички времена.
И тук ще припомня едно често произнасяно от него определение – „свестен“. Ако Георги нарече някого „свестен“, той му дава най-голямото етическо признание в своята нравствена скала. За незнаещите – нека припомня: „свестен“ идва от думи като „свяст“ и „съвест“.

На вчерашната си емоционална среща с българската читателска публика израелската писателка Хава Пинхас-Коен каза: „Мъчно ми е – мъчно не само за моя народ, мъчно ми е и за палестинците, и за хората от ивицата Газа…“. Мога да прехвърля нейните думи като „мост“, както тя би се изразила – мост от вчерашния към днешния ден. Защото от хората в литературата и изобщо от публичните личности, които познавам, Георги Господинов е най-удивително състрадаващият човек. Нито славата, нито успехът, нито наградите могат замъглят неговия усет към съдбата на другия, към участта на другите.

В случаи като днешния обикновено се казва нещо като: „За мен е чест да представя...“. За мен в случая по-естествената дума е „радост“ – за мен е радост да представя Георги Господинов тази вечер като писателя, който получава Наградата за изключителен принос към поезията на фестивала „Орфей“. Голямата награда на един млад фестивал.
Тук няма да говоря за самия фестивал – идея и въжделение на Антон Баев, който той с енергия, близка до свръхестественото, и с южняшки ентусиазъм, но и с наистина високата класа на творческите си контакти организира вече за четвърта година. Ще спомена обаче, че поетическите присъствия на този форум досега винаги са били значими, интригуващи, категорично извън клишето на така наречената „фестивална поезия“, която често се оказва по-важна с готовността на авторите да участват, отколкото с поетическата стойност на самите текстове.
В този кратък обзор ще напомня, че предишният (първи по ред) носител на тази награда е големият, труден, но незаобиколим творец на българската литература Златомир Златанов.
Георги Господинов съвсем очевидно е емблема на друго време, друг език, друго мислене.
В някакъв смисъл той прави *нежна революция* в българската литература. Действително нежна, но подчертавам – устойчива. Или, ако използваме собствената му терминология – „невидима“ революция. В нейния спектър на действие влиза т.нар. „български постмодернизъм“, който, колкото и да се търси преди и около текстовете на Г. Господинов, е концептуално и литературно съсредоточен за пръв път и в най-овладяна и видима форма именно в тях. Стихосбирките му „Лапидариум“ и „Черешата на един народ“; „Естествен роман“ (последният, разбира се – роман, но дали това наистина се разбира от само себе си, когато го зачетем?) – те са в началото. Следват „Писма до Гаустин“, антологичната книга със стихотворения „Балади и разпади“, „Физика на тъгата“ (която за мен е *акмѝ*-то на този тип многопластов и сложно виждащ („фасетъчен“ – по самия Господинов) поглед. „Времеубежище“, мисля си, е ново начало – пробив от постмодерното към някаква нова модерност – поне в пиковете, в които постмодерният разказ сякаш попада в есхатологичната фуния на пророчеството – понякога сякаш несъзнавано за самия себе си. И отново с Гаустин – вечно преминаващия и оставащ герой на Господинов – алтер его на автора си – негова сянка, но и съвършенство, и коректив.
Странникът и съмишленикът Гаустин – чудя се понякога, докато чета Георги, какво би бил той без Гаустин? Може би нещо като Гаустин без него самия?
Особено нещо са постоянните герои на един автор. И особено нещо са авторите, които умеят да отгледат постоянен герой. (Тук ще намигна към много различния, шеметен герой на Антон Баев – Спас Господов, който наскоро също отново видя бял свят.)
Сред книгите, с които Георги Господинов заема мястото си в българската литература, няма как да не отбележим и изключителните с фината си настройка разкази (в сборниците „И други истории“, „И всичко стана луна“), както и ценната му книга с есета „Невидимите кризи“, и разножанровите фрагменти на „Всичките наши тела“, и последната му стихосбирка „Там, където не сме“ – така пронизващо точна в заглавието си. Той е автор и на драматургични текстове: DJ (съкратено обаче от Дон Жуан – защото нищо при Г. Господинов не е точно такова, каквото се очаква, дори в къде по-фини детайли от тази словесна игра). Втората му пиеса – „Апокалипсисът идва в 6 вечерта“, с отделни свои фрази пък породи цял символен свод в съвременната ни култура. Литературоведската и критическата му работа е отделна тема, която бих оставила за други събития и контексти. Тук, както е редно, само изреждам (и то не съвсем пълно) приносите му за българската художествена литература.
Днес няма да говоря обширно и за поетиката, за есенцията на творческия свят на Г. Господинов. Но ще изтъкна онова, с което той за мен е най-разпознаваем.
Носталгията по нестаналото, по онова изплъзващо се място на принадлежност, вероятно доста родствено на романтическата родина – усещането за ***там, където не сме,*** което някак естествено прелива в емоционални хроноси като ***следобедите на света...*** Това са конструкти, така типични за Георги, които всъщност създават места и времена, по-налични, по-присъствени, по-обживени от онези, в които можем да пребиваваме физически.
Георги Господинов очевидно е писател на нюанса (в този смисъл нещо го свързва с Чехов, нещо го свързва и с Пол Остър). Във всичките си текстове – и в стихотворенията, и в разказите, и в романите, и в есетата, и в драмите – той винаги остава *и* лирик. А във връзка със спецификата на неговите жанрове, бих отбелязала – *и есеист* – метаговорител, който гледа малко отстрани – дори към най-силно преживяното, свързва го с друго преживяно, обмисля го. Изобщо – трудно е да се открие негов текст, в който да не чуваме „допълнителен говор“ – духа на мястото, спомена, емоционалната аура, която се провижда отвъд конкретиката на изказа.
Онези от вас, които познават пленителната картина на Борис Георгиев „Скитникът и неговата сестра“ (чието заглавие впрочем често е превеждано от немски и като „Странникът и неговата сестра“) – най-лесно ще си представят онова, което се опитвам да кажа – онази музическа нимба, която кръжи, бди, любовно съпътства човека – и в най-обикновените, и в най-прозаичните му преминавания през света.
Може би затова – заради тази нагласа, че никога не сме сами, че никога не можем да бъдем докрай лишени от красивото, човечното, от онова, малко по-високото… – може би именно заради този си усет Георги успява да не отговори на грубостта, да не влезе в лошия тон, да не се поддаде на примитивното в човешката чувствителност, независимо какво става около него и спрямо него. В отговор той излъчва ценности като емпатията (знам, че много се повтаря тази дума във връзка с текстовете му, но пък няма как да бъде заобиколена), излъчва ценности като човечността, свързаността на хората.

И сега, връщайки се към мотива за нежната революция, с който започнах, и към литературноисторическия прескок – от Златомир Златанов към Георги Господинов, който направих в началото, ще добавя и едно малко уточнение. Прието е в литературната ни история да се говори за Ани Илков като родоначалник на българския постмодернизъм. Аз обаче съм изкушена да отнасям т.нар. „постмодерна“ поезия на Ани Илков по-скоро към проекциите на огромния, автентично и пароксично парадоксален баща Константин Павлов – проекция, и то – обогатена с вкуса към гаменския език, чиято липса през 80-те години на миналия век вече е започнала да се чувства като празно място в българската поезия. Затова именно постмодерното ми изглежда приоритет на едно по-следващо, по-необременено от жлъчта на „голямата история“ поколение.
Към „невидимата революция“ на Г. Господинов бих отнесла и една усърдна, макар и привидно по-малко писателска в собствения смисъл на думата, работа – работата по четенето, по възпитаване на обществено отношение към четенето, по „заразяването“ на обществото с четене, с отношение към книгата.
И тук ще спомена отново мисията на интелектуалеца да излъчва послания, значими за общността, защото, каквото и да се говори, Георги Господинов е не на последно място обществена фигура, която (поне през второто десетилетие на XXI век) се ангажира с послания, важни за българското общество.
Нещо повече – той е един от малцината, които *владеят езика* – в онзи широк смисъл, в който понятието език не може да бъде откъснато от понятието мислене. Георги владее не просто умението да бъде разбираем, без да смъква нивото. Той умее да формулира послания, значими отвъд страстите на индивида. А колкото и да е странно това, у нас напоследък не са много творците, способни да се откъснат от напора на трудноудовлетворимия си АЗ – да говорят *за* и *на* българското общество, *за* и *на* света в многостранен, обективен и при все това – съчувстващ, модус – отвъд патоса на личните пристрастия и емоции, но с грижа и чувствителност към човека, към хората, към общността. Бих определила неговия социален език като *език на златната среда.* Това не е революционен вик в инфантилно героическия смисъл на думата, а перманентно променящ говор – променящ мисленето, живота, тона на срещите между „аз“ и „ти“, между „ние“ и „те“.

ЕЛКА ДИМИТРОВА

Слово при награждаването на Георги Господинов с Голямата награда на Международния фестивал на поезията „Орфей Пловдив 2021“ за изключителен принос към поезията, 14 май 2021 г.

В света на филмовото продуцентство...

от стр. 5

Сподели накратко нещо от историята на филма.
Историята е много проста – петима емигранти от различни държави, бягайки от родните си места и от реалността, решават да си основат своя собствена държава на изоставена платформа в морето. Като единствен изход, за да продължат да съществуват. И основният герой, Стан – така му викат, защото не могат да изговорят държавата, от която той идва, а тя завършва на „стан“ – е в основата на провокацията. Петимата се опитват да направят най-демократичната държава, за да покажат, че това, от което бягат, не е единственият модел, а може да съществува по-добро устройство. Но Стан – Китодар Тодоров ще е в главната роля – всъщност в желанието си да запази демокрацията, налага диктатура.

Това звучи малко като притча.
Да, един вид антиутопия, от каквато вярвам, че има смисъл. Все пак писахме сценария дълго време и вложихме много, първоначално работих с Богдан Русев, после се включи Лъчезар Аврамов, а Димитър Стоянович е драматургичен консултант, накрая аз заключих финалния драфт.

В реални условия ли смяташ да го снимаш?
Да, в реални, върху платформа в морето. Някои биха го направили на постпродукция, но аз предпочитам всичко да си е истинско. И като говорим за копродукции, това би трябвало да бъде копродукция, аз реално този проект представих и на *Producers on the Move*. Започнахме работа с една датска компания, намерихме македонски партньори, но покрай Ковид много неща се промениха. Наред с това към момента у нас няма правилник и действащ закон, по който киноиндустрията да работи, финансирането е замразено за пореден път, НФЦ не работи, на практика се очертава нулева година за българското кино, но… аз се опитвам да мисля позитивно и да използвам времето за нещо полезно. Наред с това работим по документален филм за доктор Ружа (Ружа Игнатова), придобила световна известност с финансовата пирамида OneCoin. Очертава се много интересен проект, но отново топката е в НФЦ. Планираме през септември по кината да тръгнат и два наши филма – „Рая на Данте“ на режисьора Димитър Радев, с Владо Пенев в главната роля, който има своя успешен фестивален живот, както и филмът на Лъчезар Аврамов „Жълтият олеандър“, черна комедия, с участието на Китодар Тодоров и Леонид Йовчев в главните роли. Не е малко, мисля, за една почти провалена административно филмова година и за ситуация на сменяща се власт в държавата.

Въпросите зададе ГАЛИНА ГЕОРГИЕВА

Йосип Ости. Снимка Владислав Христов

Думи за Йосип Ости (1945 – 2021)

Върху камък и пясък

Едва след смъртта на Йосип Ости забелязах, че двамата с Овидий – един от любимите му поети, към които поезията му така често препраща – имат още една близост, наред с другите многобройни сродства помежду им. Ости е роден на 19, Овидий – на 20 март. Това, разбира се, е незначителна подробност. По-важно е, че тя ми напомни друго – как и двамата са поети на любовта и лапидарното познание. И двамата са мъдреци с усмивка. И двамата са преживели загуби и раздели, но са успели да превърнат тези загуби и раздели в поезия, която кара човек да я учи наизуст, за да може да я споделя.
Начинът, по който Овидий описва в стихове папагала си, е така очарователен, както описва и жените на своите вдъхновения. Както Ости описва водното конче, сиамската си котка, липицанерите или бездомните кучета – така внушително и запомнящо се като в стихотворенията му за изчезналата безвъзвратно будка на ъгъла, за семейния сребърен сервиз в ръцете на майка му, за очилата и сребърните лъжички в еврейския музей… Както говори великолепната му поезия и за любимите му поети и любимите му жени.
Няма го вече Йосип Ости. Тръгна си. Дали отвори своята „Сараевска книга на мъртвите“, за да се пресели завинаги в нея? Книгата, която неговият приятел, словенският поет Томаж Шаламун, нарече „сараевската Агада“. Не, не я сравни случайно Шаламун с тази велика юдейска традиция на знанието, предавано от човек на човек през изпитанията на изгнанията и забравата на пясъците. Отиде горе и при Шаламун, и при други приятели – братя не по оръжие, а по стих. Отиде при Игор Исаковски, който публикува толкова много негови книги в своето издателство „Блесок“. При Данило Киш, при Изет Сарайлич, Мак Диздар… При Тадеуш Ружевич, Марина Цветаева, Адам Загаевски… При Алеш Дебеляк… При Овидий… И при другите творци и приятели, на които беше посвещавал стихове.
Няма ги вече тук всички тях. Но ги има там горе. Както горе звучат и всички техни думи и жестове, както горе е всяка човечна дума и благороден жест. Както високо горе продължават да стоят тези думи на Овидий, които дават сила на един традиционно застрашен човешки вид, на читателя: „Капката дълбае камъка не със сила, а с постоянство; така и човекът става учен не със сила, а с често четене“.
Няма го вече Йосип Ости… Остави стихове и всички други дела на доброто си сърце. Като това:

Черна любов –
черна котка мърка
в прегръдките ми.

P.S. За тези, които познаваха Йосип отблизо, той беше не просто един от най-известните съвременни европейски поети, а сърдечен и всеотдаен човек. „Душа човек“ – както ми каза за него Силвия Чолева, когато преди доста години ми даде неговото поетическо бижу „Барбара и варваринът“. Убедих се, че Йосип е „душа човек“, както се убедих, че записваше в паметта си собствените си обещания към другите като надпис върху камък, докато чуждите забравяше бързо подобно на разписка върху пясък. Не парадираше с жестовете си на благородство, но ако всички, които сме го познавали, решим да се съберем и да си поговорим за всичко онова, което ни е дал, сигурна съм, че ще бъдем изумени с каква безкрайна добрина ни е обсипвал постоянно. Защото макар в последните години той на пръв поглед да живееше предимно с книгите и градината си в Томай, Йосип не спираше да прави малки и не толкова малки чудеса за близки и далечни. И го правеше без да чака молби и благодарности. И без да се изтъква. С непринудеността и естествеността на вълшебен герой. А знаем ли дали точно добротата не прави човека вълшебен?

ЛЮДМИЛА МИНДОВА

Йосип Ости, три картини

I

В Дружеството на писателите на Босна и Херцеговина, в новата бизнес сграда на издателство „Светлост“ имаше стълби за нагоре и стълби за надолу. Не бяха много тези стълби. А ако не ме лъже паметта, струва ми се, че поне онези за нагоре бяха покрити, омекотени с някакви килими, пътеки… По онези надолу се слизаше в Клуба, в шумното и задимено кафене, където писателите в края на века споделяха своите вечни, интимни и национални изповеди. Нагоре, по пет-шест стъпала се отиваше в канцеларията. Помня ги тези помещения: в едното, винаги с изрядна прическа, контролирайки небето над босненско-херцеговската литература и земята под това небе, седеше бизнес секретарката Таня Ченгич. В другото беше секретарят на дружеството, а в третото – секретарят на градското бюро. Освен ако всички тези длъжности не се наричаха по друг начин. Че бяха три обаче, това е сигурно. До Таня Ченгич в едната канцелария седеше Мирослав Тохол, а в другата Йосип Ости.
По-често минавах по стълбите за нагоре, отколкото за надолу. Тъкмо бях публикувал първата си стихосбирка и не пиех. Не общувах с по-старите писатели. Нямах желание да слушам изповедите им, нито пък да търпя дребните им заядливи забележки и намеци по отношение на младите. Горе се качвах заради двамата души, с които ме свързваха лични взаимоотношения. Тохол беше дебютиращ писател. Дистанциран от долния свят, автор на три или четири много интересни и впечатляващи прозаични книги. Да не беше онова, което тепърва предстоеше, и общата ни история да се бе случила по-другояче, сега Тохол щеше да е голям югославски писател. Във войната, която съвсем скоро щеше да дойде, хората губеха живота си. Губеха домовете си, албумите си със снимки, родните си места, децата и братята си, а Мирослав Тохол изгуби собствената си литература. Сериозна загуба, но за нея не само че никой няма представа, а и през ум не му минава да пожали губещия.
По това време Йосип Ости беше строен и физически необикновено жилав мъж на четиресетина години.
По тембър ми напомняше чичо ми Наци Цезнер, а по ударенията и изразите, които използваше – на приятелите на баба от игрите ѝ на преферанс. Това беше говорът и езикът на старите сараевчани, главно пришълци, чиновници в пощата или на гарата, които все още – в своите метафори и ударенията си, в тази по-близка от където и да било среща между Изтока и Запада, осъществена в леката и естествена смесица на родните германизми и родните турцизми – продължаваха да живеят в отминали вече сараевски времена. Като всички тях Ости беше човек от миналото. Или пък може би неговият сараевски живот, също като живота на играещите преферанс, се случваше в някакво паралелно време, протичащо успоредно с времето на Тохол и с моето.
Превеждаше от словенски, и то с голяма висота, богатство и точност, и поддържаше връзки в Любляна, което тук, в тази сграда със стълби, водещи или нагоре, или надолу, се ценеше особено много. Съществувайки едновременно в сараевското минало и в люблянското настояще, Йосип Ости имаше привилегията да не бъде тук. За него в долните помещения се говореше злобно като за поетически антиталант. Вярно е, че тогава беше много по-добър преводач, отколкото поет. По произход го възприемаха като хърватин, макар че той самият избягваше да бъде това по начина, по който в онова Сараево беше възможно да си хърватин. Избягваше крайната конфликтна ситуация да бъде сред ония, които са най-малобройни в този град и тази държава и тъкмо защото са такива, най-малобройни, са възприемани като най-виновни за всяко зло. А най-вече за злото на усташкото движение, франковашкия национализъм и войнстващия католицизъм. Така Ости, подобно на мнозина други „неприспособенци“ със стегнати куфари от своето поколение, се носеше по ръба на сараевския хоризонт. Като платноходка, украсяваща безкрайната синева на морето по детските рисунки.
Обичах го тогава заради неговите преводи, заради ударенията му и заради думите, които изговаряше.

II

Живееше на „Неманинова“, някъде в началото, над кафене „Бугати“, срещу минимаркета близо до „Мейташ“[1]. Апартаментът беше с високи тавани, много тих, просторен и сенчест. Имаше котка. Поднасяше ми кафе и отскачаше да донесе от библиотеката си книгите, които смяташе да ми подари. Беше много разтропан в жилището си; и точно тук особено си личеше, че е бивш шампион по лека атлетика. В канцеларията и на улицата това не правеше впечатление. Вратът му беше вечно леко приведен, като бегач на средни разстояния в очакване на началния изстрел от пистолета. Веднъж – да не забравя това – веднъж в една съвсем ранна утрин, точно при изгрев слънце, случайно се засякохме в долната част на „Далматинска“. Точно в този момент не се зарадвах особено, че го срещам, понеже се връщах от някакъв не кой знае колко забавен купон за рожден ден, пиян до козирката. За щастие, говори най-вече той, така че не ми се наложи да плета език. И се правеше, че не забелязва колко съм пиян. Това беше много мило от негова страна и затова го помня и до ден днешен.
Често си мислех за този негов апартамент на „Неманинова“ по време на живота през обсадата. Знаех, че го няма вече там, че не е в Сараево. И се чудех кой ли, Боже мой, и как ли се е заселил там? И кой ли и как ли, Боже мой, се е настанил в живота на този човек, който протичаше винаги в някакво паралелно време. И си казвах, че оня, който е нахълтал в жилището на Ости, само с една своя крачка трябва да е преобърнал наопаки всичко онова, което съставляваше времето на неговия живот. А жилището, да сме наясно, беше хубаво, така че в него със сигурност не се беше озовал някой източнобосненски бежанец.
В Словения Ости беше попаднал по любов. Тази негова любов беше към жена, която познавах. Но все пак изворите на любовта му бяха повече в литературата, езика и идентичността. Не знам как са го посрещнали там и на каква цена Йосип Ости е платил всичко това, с какви душевни рани и с каква тъга, но още преди земята да се завърти два пъти около оста си, той се прочу и стана почитан и славен писател. Още през 1994 г. получи наградата „Виленица“, голяма словенска и средноевропейска литературна награда, която и досега, с някои редки отстъпления от критериите под натиска на всекидневието, получават наистина значими средноевропейски писатели. По времето, когато му я присъдиха, Ости все още не беше нито голям средноевропейски, нито голям босненски, нито голям словенски писател, но по силата на някакво дивно чудо, на някаква тъга, доброта и болка, както и на някакъв ненадейно открит талант, той за кратко стана точно това. За разлика от човека от съседната канцелария, Мирослав Тохол, който през войната изгуби литературата, Йосип Ости, през тази същата война, я спечели. Писането е настройване на инструмента, синхронизиране на собствения глас и език с вътрешния човек и със света, в който човекът е попаднал. Повечето писатели така и не успяват да постигнат това, което Ости успя при това свое изгнание. При това в тези свои добри и мъдри поетически и белетристични книги, сега вече писани на два езика, той не успяваше да се откъсне от себе си отпреди войната. С тази разлика, че сега вече живееше във времето, населявано и от хората, с които беше заобиколен в Словения и които го обичаха. На Ости му беше нужно хората да го обичат. И много вложи

на стр. 10

90 години от рождението на Роже Планшон: една от емблемите на театралния неоавангард

Роже Планшон, 1973 г.

В началото на септември тази година се навършват 90 години от рождението на Роже Планшон (1931-2009) – един от най-ярките режисьори в европейския театър от втората половина на XX век.
Периодът от 1956 до 1968 г. е време на бурни исторически, политически и културни промени, сложили своя отпечатък особено силно върху изкуството на режисьора в театъра. Ако предходното десетилетие в областта на режисурата (както и в останалите сфери на живота и изкуството) е преди всичко време на възстановяване и развитие на предвоенните театрални стандарти (и в материален, и в естетически план), то годините след Унгарското въстание и Суецката криза през 1956 г. до края на 60-те са години на обновление и естетически революции[1]. През този особено определящ за по-нататъшното развитие на театъра период на европейската сцена работят основно три режисьорски поколения – поколението на Жан-Луи Баро, Джоан Литълууд и Тадеуш Кантор, започнало театралната си кариера преди Втората световна война; следващото поколение, дебютирало след нея, с основните си имена Питър Брук, Питър Хол, Джорджо Стрелер и Жан Вилар, и най-младото, появило се около средата на 50-те години, чиито емблематични фигури са Йежи Гротовски и Роже Планшон.
1956-1968 г. е периодът на апогея и завършека на „златния век“ на режисьора, време на бум от ярки и оригинални представления, залели европейските сцени и от двете страни на Желязната завеса. Откъде се появява изненадващата креативност и жизненост на театъра в подобен сложен исторически период? Отговорът включва няколко важни политически, социални и естетически източника, но определящият сред тях е променената стратегия на режисьора спрямо драматургичния текст. От средата на 50-те години на XX в. започва интензивен процес на отхвърляне на първенството на драматургичния текст от режисьора, който протича в две противоположни посоки[2]. Едната от тях е режисьорската свръхинтерпретация на класически и съвременни пиеси, т.е. субективното им свободно препрочитане на сцената от страна на режисьора, при което текстът остава формално ненакърнен, но в него са подчертани или привнесени нови значения и послания, най-често с политически или психоаналитичен характер. Втората посока е лабораторният театър и като цяло експерименталният или неовангардният театър, съживил и креативно продължил основно театъра на Антонен Арто (но едновременно с него и други движения от историческия театрален авангард на 20-те и 30-те) и превърнал се в същинската театрална емблема на 60-те.
Третият основен вид театрална естетика, утвърдила се през периода, е естетиката на театъра на абсурда и съответно откроилите се в нея няколко отчетливи индивидуални режисьорски стила. Това е и времето на установяването и развитието на документалния театър, започнало в Западна Германия, и неговите режисьори.
В Източна Европа като цяло е наложен социалистическият реализъм, в който след 1956 г. започва движение за „разширяване на границите“ му. В Полша и Чехословакия желанието за социални и политически промени води и до създаване в края на 50-те и през 60-те години на представления, призоваващи към по-хуманен и по-добър свят и развиващи нов, оригинален и силно въздействащ театрален език, продължил и надградил естетиката на историческия театрален авангард, както и до появата на специфичен вариант на театъра на абсурда – алегорична драма в абсурдистки маниер. Витолд Гомбрович (1904-1969) е основен представител на полската абсурдистка драматургия в условията на официално поддържаната, както и в останалите страни от Източния блок естетика на социалистическия реализъм с разширени граници. Неговият ярко гротесков, специфичен абсурдистки театър намира своите корени освен в цялостното движение на екзистенциализма и абсурдизма след войната в (Западна) Европа, така и преди всичко в наследството на полските представители на историческия авангард от 20-те и 30-те години Виспянски и Виткевич. През 60-те, 70-те и 80-те в източноевропейските страни има трайно развитие на абсурдистката (и постабсурдистката) алегорична драматургия.
Театралният профил на бурната, обновителна и революционна декада на апогея на режисьора, както беше посочено, е очертан от три режисьорски поколения.
От *третото* поколение (ако започнем изброяването от появата на режисьора през 70-те години на XIX в.) преживяват нов, определящ за цялостното им развитие период Жан-Луи Баро (1910-1994), Джоан Литълууд (1914-2002), Ервин Пискатор (1893-1966) и Тадеуш Кантор (1915-1990), това е времето, в което същински заявяват и налагат себе си и водещите фигури от *четвъртото* поколение Питър Брук (1925), Питър Хол (1930-2017), Жан Вилар (1912-1971) и Джорджо Стрелер (1921-1997), както и дръзко нахлуват на европейската театрална сцена режисьорите от *новото, пето поколение* французите Роже Планшон (1931-2009), Антоан Борселие (1930-2013) и Морис Бежар (1927-2007), чехът Отомар Крейча (1921-2008), както и неовангардистите – полякът Йежи Гротовски (1933-1999) и италианецът Еуженио Барба (1937).
Театралните прояви на сериозната промяна в обществените нагласи около 1956 г. (годината на Унгарското въстание и Суецката криза) имат различни дати, форми и варианти, но сходни в основата си идейни и естетически източници и характеристики. Във Франция те започват още през 1953 г. с постановката на Роже Блин на „В очакване на Годо“ на Бекет, във Великобритания – през 1956 г. с „Обърни се с гняв назад“ на Джон Озбърн, в Германия – около 1963 с Петер Вайс и развитието на документалния театър, в САЩ – през 1959 г. с постановката на Джудит Малайна и Джулиън Бек в „Ливинг Тиътър“ на „Връзката“ („The Conection“) от Жак Жилбер.
Роже Планшон е режисьорът от поколението, появило се във Франция след средата на 50-те и в началото на 60-те години на XX в., който има най-голямо влияние. През този период в страната продължава субсидирането на успешни драматурзи и млади трупи и се разширява процесът на децентрализация на театъра, започнал през втората половина на 40-те. Към драматичните центрове, основани тогава, се прибавя и идеята да бъдат открити общински културни центрове и през 60-те се откриват няколко. Много от тях, наред с функциите им на пространства за публични лекции, представяне и упражняване на изкуства и показване на отделни театрални продукции, служат и като сгради за драматичните центрове, а някои дори имат свои собствени театрални трупи. Тази идея се разраства и в средата на 60-те обхваща и покрайнините на Париж, защото хората тук много трудно достигат до центъра на културния живот в столицата. Тук, в предградията, започват да се появяват и несубсидирани „театри на периферията“ – до 1968 г. те са вече около 20. Така децентрализацията на френския театър по времето на Де Гол практически е осъществена изцяло.
Планшон започва кариерата си през 50-те в Лион като режисьор в малък авангарден театър със 100 места. През 1957 г. основава „Театър де ла Сите“ в индустриалния град Вилербан, предградие на Лион. Театърът има над 1300 места и Планшон решава да изгради компания, която да бъде привлекателна за публика от работническата класа, която няма никакъв театрален опит. Прави предварителни проучвания чрез различни индустриални и работнически организации какви пиеси биха били интересни за тази публика. Най-много предпочитания получава при тези проучвания „Тримата мушкетари“ на Дюма и Планшон прави адаптация на романа. Тази постановка не само става много популярна във Вилербан, но и трупата я играе много пъти и на многобройните си турнета. Така Планшон започва от 1957 г. да прави репертоар, който изцяло да отговаря на желанията на конкретна публика. Но той не е през цялото време зависим от нейния вкус – напротив: започва да представя пред същата аудитория и работи на Молиер, Мариво, Шекспир, Клайст, Марлоу, Расин и Брехт. Дори успява да превърне известния автор на абсурдистки пиеси Артур Адамов в постоянен драматург на трупата.
Планшон свързва театъра с футбола, с който неговата публика е много добре запозната, като се старае да ѝ предлага ясни за нея правила и ситуации. В тези си опити той се опира на откритията на киното в тази посока – киното също е по-позната медия за неговата публика, и на Бертолт Брехт. Планшон често използва конструкции от въртящи се плоскости, които подобно на ситуацията при заснемане с камера позволяват на публиката да види действието от различни гледни точки. Използва също прожектирането на коментари, за да осигури необходимия контекст на показваното действие и винаги дава ясна индикация за мястото, където то се случва (почти винаги по-скоро с означение отколкото с цялостното изграждане на декора).
Така работите му си осигуряват широк достъп до публиката. В постановъчната си дейност той работи заедно със сценографа Рене Алио (1921-2001), също горещ привърженик на Брехт.
Спектаклите на Планшон имат голям успех във Вилербан, но когато се играят в Париж (по правило веднъж по време на един театрален сезон) – не се възприемат добре. Причината за това неприемане според самия режисьор е новата, неочаквана интерпретация на класическите драматургични текстове, характерна за неговия стил на работа. Всъщност става дума за дръзка и изобретателна *режисьорска свръхинтерпретация* на класически текстове. Например в „Жорж Данден“ главният герой вече не е традиционният измамник от фарса, а богат селянин, който е предал своята класа.
За да покаже нагледно това, Планшон разделя сцената на две части, като в едната през цялото време пред очите на зрителя е елегантният дом на Данден, докато в другата действието е изпълнено с реалистични детайли от живота в една ферма през 17. век. Може би неговият най-спорен спектакъл е „Тартюф“ (1962), където той интерпретира връзката между Оргон и Тартюф като хомосексуална. При това Тартюф е по-скоро млад и красив, отколкото на средна възраст и неприятен (както е при Молиер). Няколко от най-добрите постановки на Планшон са върху пиеси на Брехт. Именно той е основният режисьор, който внася и популяризира Брехт във Франция (подобно на Джоан Литълууд във Великобритания).
Жизнеността, богатството, яснотата и новостта, неочакваността на постановките на Планшон са качества, които оказват голямо влияние както във Франция, така и зад граница. Спектаклите му се радват неизменно на огромен зрителски успех. Това го кара да остане при своята публика във Вилербан, независимо от многото престижни оферти, които започва да получава от Париж в края на 60-те. Планшон успява да увеличи за първите десет години публиката за всяко представление на трупата си от 5000 на 50 000 души. Заради огромното въздействие и голямата посещаемост „Театър де ла Сите“ е превърнат в драматичен център и му е дадена държавна субсидия, а през 1972 г. става Национален популярен театър.
Освен едно от големите режисьорски имена на 60-те и 70-те години на XX в. Роже Планшон е и оригинален филмов режисьор („Жорж Данден“, 1988, „Луи, детето крал“, 1993 и др.).

КАМЕЛИЯ НИКОЛОВА

„Тартюф“ от Молиер, режисьор Роже Планшон, 1962 г.

[1] Виж по-подробно например забележителното изследване *Rebellato, D.* 1956 and All That: The Making of Modern British Drama. London and NY, 1999.

[2] Виж също: *Bradby, David, D. Williams*. The Rise of the Director. In: Director's Theatre. Modern Dramatists. London: Palgrave, 1988, 1-8; *Lehmann, H.-Th.* Postdramatic Theatre. (Transl. Karen Jürs-Munby.) London and New York: Routledge, 2006.

Да четеш философия през нощта

Чарлз Симик

Чарлз Симик, един от най-значимите съвременни поети, е роден в Югославия през 1938 г. и емигрира в САЩ през 1954 г. От 1959 г. насам активно публикува свои произведения и този вече шейсетгодишен път в поезията обхваща четиридесет стихосбирки. Симик е и носител на много международни награди, сред които наградата „Пулицър“ за поезия през 1990 г. и наградата „Уолъс Стивънс“ на Академията на американските поети (2007). Превеждан е и на множество езици. Поетичният стил на Чарлз Симик не се поддава на лесно категоризиране, макар да е разпознаваем поради своята оригиналност, минимализъм, използването на ясни образи и уникалното съчетание на ирония и енигма. Някои от най-известните поетични творби на Симик хвърлят ръкавица към традиционата разделителната линия между одушевеното и неодушевеното. Както посочва поетът и критик Робърт Шоу, „при Симик неодушевените предмети водят собствен живот и представляват, понякога, тъмна пародия на човешкото съществуване“. Самият Симик е изтъкнат преводач на творчеството на поети от бивша Югославия като Иван Лалич, Васко Попа, Томаж Шаламун, Александар Ристович, Славко Яневски, Новица Тадич и др.

Освен че е един от най-известните американски поети, Чарлз Симик е и талантлив есеист, автор е на десет книги с проза и есета и е активен сътрудник на *New York Review of Books.* Публикуваните тук творби са от книгата „Животът на образите“ (*The Life of Images*, 2015), която съдържа негови избрани есета, писани в течение на двадесет и пет години. Те изследват разнообразни теми, вариращи от поезията, литературната критика и философията до други изкуства като киното и фотографията или пък съдържат автентични спомени от детството на Симик в разтърсената от войната страна. В своя неподражаем стил Симик разсъждава не само върху поезията на Марина Цветаева, философията на Емил Чоран или пък филмите на Бъстър Кийтън, но и върху връзката между щастието и храната или пък привличането към вече несъществуващата родина. В есетата си този поет с нетрадиционен глас споделя своето светоусещане и предлага интимен поглед към вътрешния си свят.

С. А.

Около мен отново е нощ. Чувствам се сякаш
е проблеснала мълния – за кратък период от време
бях изцяло в стихията си и в светлината си.
Ницше

Умът обича неизвестността, той обича образите,
смисълът на които е неизвестен,
тъй като и смисълът на самия ум е неизвестен.
Магрит

Имах Бъстър-Кийтъновото изражение на преувеличено спокойствие. Бих могъл да седя на ръба на скала с гръб към бездната и да се опитвам да изглеждам нормално. Сега чета философия рано сутрин. Когато бях по-млад и живеех в града, винаги четях нощем. „Така си развали очите“, непрекъснато повтаряше майка ми. Седях и четях до късно през нощта. Колкото по-тихо ставаше, толкова повече се проясняваше главата ми, или поне така ми се струваше. В оскъдно обзаведената стая над италианската бакалия аз се мъчех с някакво сложно философско разсъждение, което обещаваше велико прозрение в своя край. Можех да го усетя с цялото си същество.

Не успявах да оставя книгата, беше вече много късно, а сутринта трябваше да бъда на работа. Дори да се бях опитал да заспя, главата ми щеше да е пълна с Кант или Хегел. Така че нямаше да спя и в някакъв момент вече бях взел такова решение. Седнал там с отворената книга, лицето ми неясно се отразяваше в тъмното стъкло на прозореца, а наоколо големият град бе притихнал. Гледах себе си как се наблюдавам. Много странно преживяване. Първия път, когато се случи, бях на двайсет. Беше шест часът сутринта през зимата. Бе тъмно и много студено. Пътувах с влака до Чикаго, отивах на работа, седнал между две много навлечени стари жени. Във влака бе прекалено горещо, но всеки път когато вратата се отваряше при някоя от издигнатите платформи, струята студен въздух ни караше да потръпваме. Лампите също трептяха. Когато влакът навлизаше в други коловози, светлините угасваха за миг и аз спирах да чета историята на философията, която бях взел от библиотеката предишния ден. „Защо има нещо, а не нищо?“, питаше книгата, цитирайки Парменид. Сякаш очите ми се отвориха. Не можах да откъсна поглед от моите спътници. Колко невероятно, помислих си, всички ние сме тук и съществуваме!

Философията е като завръщане у дома. Често ми се присънва улицата, на която съм роден. Винаги е нощ, аз подминавам бегло познати сгради, опитвам се да намеря къщата ни, но нея по някаква причина я няма. Връщам се по стъпките си към онова малко пространство от само няколко сгради, които са там, но онази, която търся, я няма. Усилията ме изтощават и натъжават.

В друга версия на същия този сън виждам нашата къща. Ето я, най-накрая, но по някаква причина не мога да се добера по-близо до нея. Светлините не са запалени. Търся прозореца ни и виждам, че там, на третия етаж, е още по-тъмно. Цялата сграда изглежда изоставена. „Не може да бъде!“ – казвам си с ужас.

Веднъж в един от тези сънища, преди много години, видях на нашия прозорец наведен силует, който сякаш внимателно наблюдаваше улицата. По същия начин, както баба ми би чакала до късно през нощта, за да види дали си идваме вкъщи, само че това беше непознат. Бях сигурен в това дори без да мога да видя лицето му.

През по-голямата част от времето обаче в съня ми никой не се виждаше. Фасадите на сградите все още пазят своите белези и други признаци на войната. Уличните лампи не светят, на небето няма луна и не ми е ясно как мога да видя всичко това в пълна тъмница. Улицата, по която вървя, е дълга, празна и привидно безкрайна.

Който чете философия, той чете себе си точно толкова, колкото чете и определен философ. Аз съм в диалог с определени решаващи събития в моя живот, така както съм в диалог с идеите, изложени на страницата. Моето собствено съществуване придава тяхното значение. Усилието ми да разбера е едно непрекъснато кръжене около няколко натрапчиви образа. Както всички останали, и аз имам своите предчувствия. Всички мои преживявания създават един вид вродена онтология, която предшества цялото ми четене. Това, което се опитвам да осмисля с помощта на философа, е това, което вече съм предчувствал.

Това е един от начините да погледнем на въпроса. „Размишлението, което направих вчера, изпълни ума ми с толкова съмнения, че отсега нататък не съм в състояние да ги забравя. А при това не виждам по какъв начин бих могъл да ги разреша. И сякаш че внезапно съм паднал в извънредно дълбока вода, тъй съм изненадан, че не мога нито да стъпя здраво на дъното, нито да плувам, за да се задържа на повърхността. Все пак ще напрегна сили и ще тръгна отново по същия път, по който бях поел вчера, като страна от всичко, в което бих могъл да си въобразя и най-малко съмнение, също както ако знаех, че е абсолютно лъжливо. И ще продължа все по моя път, докато не срещна нещо сигурно или поне – ако не мога друго – докато не разбера по безспорен начин, че в света няма нищо сигурно.

За да помръдне земното кълбо от мястото му и го пренесе на друго, Архимед се е нуждаел само от една устойчива и неподвижна точка. Също и аз ще имам право да храня големи надежди, ако се окажа достатъчно щастлив, за да открия само едно-единствено сигурно и безспорно нещо.“[1]

Обичам този пасаж на Декарт, неговото начало и неговото нежелание да бъде заблуждаван. Той описва амбицията на философията във цялото ѝ благородство и отчаяние. Предпочитам този съмняващ се Декарт пред по-късния, известен със своите уверености. Поезията на неопределеността все още излъчва своето очарование. Разбира се, той е жаден за абсолютното, но всички други също сме жадни, нали така?

В Източна Европа има една народна песен за момиче, което мята една ябълка все по-високо и по-високо, докато накрая я хвърля толкова високо, че достига облаците. За нейна изненада ябълката не пада обратно. Хванал я един от облаците. Тя чака с протегнати ръце, но ябълката остава горе. Всичко, което момичето може да стори, е да моли облака да ѝ върне ябълката, но това е друга история. Харесва ми първата част, когато все още преобладава невъзможното.

Спомням си, че лежах в една канавка и се взирах в околните камъчета, докато германски бомбардировачи летяха над главите ни. Това беше отдавна. Не помня лицето на майка ми, нито лицата на хората, които бяха там с нас, но все още виждам тези напълно обикновени камъчета.

„Мистичното е не *как* е светът, а че той *е*“[2], казва Витгенщайн. Усетих точно това. Времето беше спряло. Наблюдавах се как наблюдавам камъчетата и треперех от страх. След това времето продължи напред и преживяването свърши.

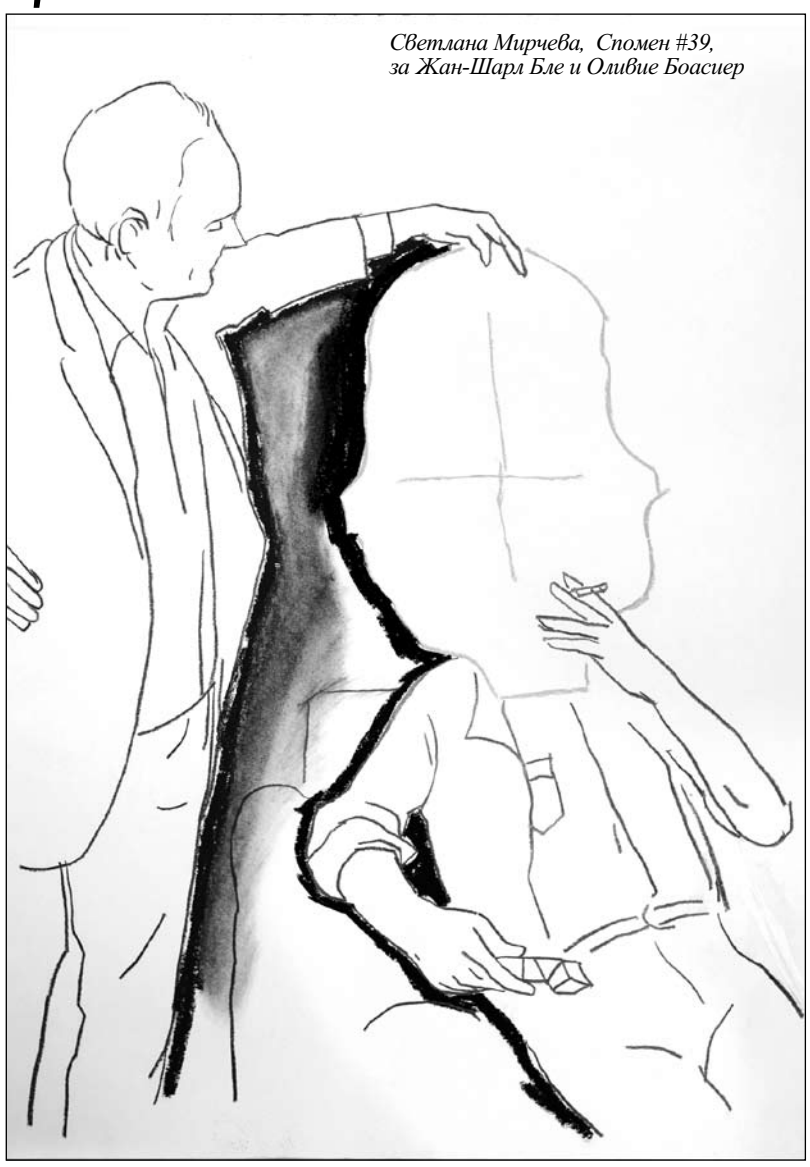

Светлана Мирчева, Спомен #39,
за Жан-Шарл Бле и Оливие Боасиер

Камъчетата останаха в своята другост, останаха завинаги в моята памет. Може ли езикът да отдаде дължимото на такива моменти на повишено съзнание? Речта никога не е достатъчна. Що се отнася до изразяването на това какво означава да бъдеш наистина съзнателен, някои се доближават, а други не успяват. Витгенщайн го казва по следния начин: „Това, което се отразява в езика, не може да бъде представено от него. Ние не можем да изразим чрез езика това, което се изразява в него“[3]. Такъв е и моят опит много пъти. Думите са осиромашаване, великолепно обедняване.

Познавах един човек, който веднъж се опита да ме убеди в противното. Той мисли себе си за логичен позитивист. Това са хора, които ви напомнят например, че можете да говорите за размерите, местоположението, външния вид на един молив, дали е в състояние на движение или покой, но не и за неговата интелигентност и любов към музиката. В момента, в който чуя нещо подобно, поетът в мен се бунтува и аз искам да напиша стихотворение за интелигентния молив, влюбен в музиката. С други думи, подозирам, че това, което подобни хора смятат за глупост, всъщност е пълно с възможности за въображението.

Има една прекрасна история за Витгенщайн и неговия колега от Кеймбридж, италианския икономист Пиеро Срафа. Двамата очевидно често са си говорили за философия. „Един ден, разказва Джъстъс Хартнак, когато Витгенщайн защитавал мнението си, че дадено твърдение има същата логична форма като факта, който изобразява, Срафа направил жест, използван от неаполитанците, когато искат да изразят презрение, и попитал Витгенщайн каква е логическата форма на това. Според собствения спомен на Витгенщайн именно този въпрос го накарал да осъзнае, че вярването му, че един факт може да има логическа форма, е несъстоятелно.“

Що се отнася до моя „логичен“ приятел, тогава ние спорихме цяла нощ. „Каквото не може да се каже, не може да се мисли“, твърдеше той. И после – след като аз изтърсих нещо за мълчанието като език на съзнанието – „Мълчиш, защото няма какво да кажеш!“. Във всеки случай се стигна до точката, в която си викахме „Пълни глупости!“. Вече бяхме изпили голямо количество червено вино, съвсем не се разбирахме помежду си и спряхме да се караме едва когато разрошената му съпруга дойде на вратата на спалнята и ни каза да млъкнем.

Тогава му разказах следната история.

Един ден в Югославия, непосредствено след войната, отидохме с целия клас до градския Военен музей. На входа имаше очукан немски танк, което ни зарадва. В музея можеха да се видят пушки, ръчни гранати и униформи, но почти нищо друго. По-голямата част от пространството е заето от снимки.

на стр. 10

Да четеш философия...

от стр. 9

Подканиха ни да ги разгледаме. На едната снимка видях обесени хора и хора, на които предстоеше да бъдат обесени. Палачите стояха наоколо и пушеха. Навсякъде имаше купища трупове. Някои бяха голи. Мъже и жени с разкрити гениталии. Някакво дете се разсмя.
След това видяхме мъж с прерязано гърло. Убиецът бе седнал на гърдите на мъжа с нож в ръка. Изглеждаше доволен, че го снимат. Не помня очите на жертвата. Няколко мъже стояха наоколо и зяпаха. В небето имаше облаци.
Винаги имаше облаци, треви, пънове, храсти, и скали, на които никой не обръщаше внимание. На една снимка земята беше покрита със сняг. Окаяно, тракащо със зъби януарско утро и някой, който прави живота на някой друг още по-нещастен. Или пък вали дъжд. Ситен плътен дъжд, който ще измие кръвта от ръцете веднага и би докарал тежка настинка на някой от убийците. Представих си го как седи същата нощ с крака, потопени в кофа с гореща вода, и отпива чай.
Това ми хрумна по-късно. Сега, когато бяхме видели всичко, което трябваше да видим, ни накараха да седнем на поляната пред музея и да изядем обяда си. Храната беше оскъдна. Повечето от нас имаха филия хляб, намазана със сладко от сливи. Няколко деца имаха филия със свинска мас, поръсена с червен пипер. Едно дете нямаше нищо друго освен хляб и лук. Предполагам, че това е всичко, което са имали вкъщи този ден. Всички мислеха, че е смешно. Някой грабна дебелото му парче черен хляб и го хвърли във въздуха. Парчето хляб се заклещи на дървото. Горкото хлапе се опита да го свали, като хвърляше камъни по него, но не улучваше. Тогава момчето се опита да се покачи на дървото, но все се изсулваше надолу. Дори нашият учител, дошъл да види каква е тази суматоха, реши, че всичко това е забавно.
Що се отнася до тревата, имаше я в изобилие наоколо и всяка тревичка бе сякаш различно и внимателно заострена. В небето също имаше облаци и много големи мухи от онези, които човек вижда в кланиците и които продължават да ни тормозят и да прекъсват смеха ни.
И ето какво премина през главата ми тъкмо снощи, докато лежах буден и мислех за аргумента на моя приятел:

Историята, която ти му разказа, няма нищо общо с това, за което сте говорили.
Историята всъщност имаше много общо с това, за което сте говорили.
След всичките тези години се сещам за поне сто възможни възражения.
Само идиотите искат нещо стройно, нещо категорично, а аз никога не говоря, ако не разбирам!
Аха! Смесваш поезия и философия. Витгенщайн не би ти обърнал никакво внимание!
„Всичко ми изглежда много претрупано“, казва Джаспър Джонс и това е моят проблем също.
Спомням си една странна котка, изключително мършава, която дращеше по вратата ми в деня, в който аз дращех с нокти по главата си, четейки Хегеловата „Феноменология на духа“.
Кой беше казал: „Онова, което може да бъде мислено, е фиктивно“?
Хвана ме! А какво ще кажеш за Хегел-Мегел?
Въпреки това… И преди всичко! Нека не забравяме „преди всичко“.
Ето какво казвал Ницше към тавана: „Рангът на философа се определя от силата на неговия смях“. Но той не е можел истински да се смее. Не, колкото и да се е опитвал, Фридрих не е можел истински да се смее.
Знам, защото съм ценител на парадокса. Всички добре изглеждащи оксиморони са влюбени в мен и идват да ме посещават в леглото ми през нощта.

Уолъс Стивънс има няколко красиви стихотворения за самотни читатели. „Същата беше тиха и светът беше спокоен“ е едно от тях. То говори за „истина в спокоен свят“. Случва се! Светът и умът са така спокойни, че истината става видима.
Сигурно е късно през нощта „там, където свети светлината, която позволява на нещата да бъдат такива, каквито са“ – светлината на безсъницата.
Самотата на читателя на философия и уединението на философа се сливат в едно цяло. Усещането, че даден човек мисли и предвижда най-фините обрати на мисълта на друг човек, както и началото на истинското разбиране.
Разбирането зависи от връзката на това, което сме, с това, което сме били: съществуването на момента.
Съзнанието вълнува нашата съвест, историята ни.
Съзнанието като светлина на яснотата, а историята като мрачната нощ на душата.
Удоволствията на философията са удоволствията на редукцията – откровението да намекваш с малко думи за сложни въпроси. Както поезията, така и философията се занимават със съществуването. И какво всъщност е едно лирическо стихотворение, би казал някой, ако не пресъздаване на опита на съществуването. И в двата случая трябва да го сведат до най-важното, да се каже неизказаното и истината на съществуването да просветне.
Историята, от друга страна, е антиредуктивна. Нищо не е подредено в нея. Хаос! Бъркотия! Безнадеждна плетеница! Моята собствена история и историята на този век са като дете и сляпата му майка на улицата.
Тя мърмори, говори сама на себе си, пее и ридае, докато проправя пътя си през някое оживено кръстовище.
И сигурно си мислите, че единствената мисия на историята е гордо да разказва истината!
Горката поезия! Тя е като невъзмутимия Бъстър Кийтън сам с жената, която обича, на океански лайнер, люшкащ се в бурното море. Или един още по-добър пример: отново носещ се из безкрайния океан, той попада на билборд, всъщност мишена за упражнения на бойни кораби. Кийтън се изкачва на него, изважда въдица и стръв и спокойно започва да лови риба. Това е голямата поезия. Спокойното превъзходство над хаоса. Достатъчно мъдра, за да изиграе глупака.
И винаги със следните противоречия – Дон Кихот и неговите вятърни мелници са в главата ми, а Санчо Панса и мулето му туптят в сърцето ми.
Това са само някакви фигури на речта. Кой би могъл да живее без тях? Казват ли истината? Прикриват ли я? Наистина не знам. Ето защо аз продължавам да се връщам към философията. Искам да се науча как да мисля ясно по тези въпроси.
Сутрин е. Нощ е. Книгата е отворена. Текстът е труден и в момента не ми е ясен. Умът ми се лута. Умът ми се бори да улови вечно неуловимото, винаги изплъзващото се – каквото и да е то.
То, *то*, така продължавам да го наричам. Безкрайността на „то“, без нищо предшестващо го – като космическа статичност в ухото ми.
Точно тогава, когато съм на път да се откажа, намирам следното на една страница у Хайдегер: „Никой мислител никога не е нарушавал усамотението на друг мислител. Само от своето собствено уединение и по един скрит начин се осъществява мисленето, което общува с друго мислене, идващо преди или след него“.
В един момент всичко се слива – поезия, философия, история. И аз виждам – в смисъл че мога да си представя и да усетя съвсем човешки тежестта на усамотението на друг човек. Толкова много хора, седящи с книга в ръка до зазоряване. Мисълта се превръща в образ. Образът се превръща в мисъл.

Превод от английски: СОНЯ АНДОНОВА

---

[1] Рене Декарт. Размишления върху първата философия. – В: Избрани философски произведения, Наука и изкуство, 1978. – Б. пр.
[2] Лудвиг Витгенщайн. Логико-философски трактат. – В: Избрани съчинения, Наука и изкуство, 1988. Прев. Николай Милков. – Б. пр.
[3] Пак там. – Б. пр.

Думи за Йосип Ости...

от стр. 7

в това. Понякога имах чувството, че даже прекалено много. А днес, докато слушам гласовете, които го изпращат главно от Словения и на словенски, щастлив съм заради Пепи и заради това, което смъртта му значи.

III

Снимката ми я изпрати Андраж Гомбач, журналист и фотограф във вестник „Приморске новице“. Снимал ни е в началото на декември 2016 г. на панаира на книгата в Пула. Никога по-рано не съм виждал тази снимка. И вероятно нямаше да я видя, ако Йосип Ости не си бе отишъл. Беше вече болен и това си личи по уморения и загрижен израз на лицето му. Никога по-рано не е изглеждал така загрижен. На тази фотография, в тази угрижена гримаса, която значително го състаряваше, беше уловена смъртта на Пепи. Тя му придава вид на някакъв самоуверен класик. А той не беше това дори когато литературата му се прочу сред словенците. Засели се в родния за поета Сречко Косовел Томай и тук прекара повече от един Косовелов живот[2]. И все пак за кратко. Да можеше да я няма войната, сигурно щеше да продължи да живее на „Неманинова“, съвсем в началото, над „Бугати“, кафенето, пред което през тези летни дни се събираше и до късно през нощта огласяваше пространството със своята весела глъч някаква кипяща от сили младежка компания.

06.07.2021

МИЛЕНКО ЙЕРГОВИЧ

Превод от хърватски: ЛЮДМИЛА МИНДОВА

Миленко Йергович и Йосип Ости. Снимка Андраж Гомбач

Защо обичам поезията на Йосип?
Обичам я заради обемните, ярки, чисти, несмесени чувства. Тя винаги ми носи усещането за щастие. За споделено между мъжко и женско тяло блаженство. И за жената като красива книга.
Обичам я заради обичта към всичко.
И тези преживявания са още по-силни за мен, защото в тях има видими и невидими следи от една братоубийствена война. Аз сам като автор съм притеглен в орбитата на баталната реторика, но у Йосип военните образи изобщо не са измишльотини, а дълбинно преживяване на отговорността на човек към човека – и към словото. Поражение, от което можеш само и единствено да се възземеш.
Стана така, че за броени месеци загубих двама много скъпи за мен поети – Адам Загаевски и Йосип Ости. Йосип е много по-топлият и чувственият. Но и двамата въплъщаваха за мен величието на поезията. Величие, посредством което ставаш много по-свободен и по-внимателен.
Бях редактор на две от неговите книги на български. Виждах мисленето му отвътре. Виждах любвеобилността му – такава, на каквато е способен само много удрян от съдбата човек. Помня прегръдката му.
На масата ми стои една пощенска картичка, която не успях да му изпратя.

МАРИН БОДАКОВ

За славата на Пепи

Спомням си слънчевата утрин, когато през 1996 или 1997 г. влязох в сградата на „Водникова домачия“[3], за да се срещна с Йосип Ости или Пепи, както го наричаха приятелите – а и аз, въпреки голямата му слава, така и досега не мога да спра да го наричам Пепи, жив за мен не по-малко от всеки друг път по-рано. Пепи ме обсипа с книги. Бяха истински отпор срещу войната – едновременно предусетили я и нейно следствие. Произведенията на мнозина писатели от Босна и Херцеговина, които през войната нямаше как иначе да видят бял свят, бяха намерили убежище при Пепи, който по-рано беше работил като редактор в издателство „Веселин Маслеша“, а сега без никакви средства, само с ксерокс, тонер и принтер, но с несломима воля предоставяше думата на ония, чийто глас войната се опитваше да заглуши. Неговата литературна поредица „Exile ABC“ е епохално дело в издателския и интелектуалния свят, в нея той успя да издаде над сто книги, което, за жалост, днес знаят малцина.
Пепи е бивш спортист. Като младеж е участвал в югославските атлетически състезания в спринтовата дисциплина 400 метра. И в литературата е брилянтен в кратките форми на стихотворението, есето, разказа

(незабравима е неговата книга „Отраснах с животни“). Пепи беше борец за свобода на словото, та затова неведнъж и на мен ми се налагаше да се боря с него. Пепи и неговият поетически език ме впечатляваха изключително, нещо повече, имах чувството, че си играе постоянно с него, което му се удаваше с невероятна лекота заради пребогатите му езикови запаси в наследство.
Стихосбирката, чрез която го открих като поет – „Барбара и варваринът“ – бе посветена на Барбара Шуберт и я беше написал за една нощ. А въпреки спринтьорската му дарба в личните срещи лапидарността не му бе най-присъща. Всеки път, когато се срещнехме, знаех прекрасно, че ни предстоят епически мащаби и времето пак ще се окаже твърде кратко. Толкова много имаше за разказване, толкова спомени за споделяне, обсъждане, припомняне, шегуване. Безценният му сараевски хумор и нежната му деликатност го поддържаха в някаква постоянна прегръдка със света и в негово присъствие човек се чувстваше винаги прегърнат, чут, разбран.
За неговия роман „Черното, което погълна всички други цветове“ преди две години му връчихме новоучредена награда „Понт“, присъждана за високи литератури постижения и поетика, осъществяваща близост и срещи между културите, та вероятно това беше последната му награда приживе. А беше получил множество и у нас, и в чужбина за своето наистина огромно творчество. Така че в това отношение бе не просто спринтьор, а ултрамаратонец, неуморен в своя труд, автор, редактор, преводач… И беше същинско доказателство, че понякога невъзможното става възможно. Бекет е сред малцината, успели на зряла възраст да сменят езика на своята литература. Пепи също. „Крашки нарцис“, стихосбирката, с която Пепи избра и откри своя нов език и така се включи и в босненскохерцеговската, и в словенската литература, проговори на този нов за своя автор език наистина веднага. В словенското пространство Пепи успя да внесе онзи незабравим мелос от литературата, в чиято сърцевина е израствал.
По време на обсадата на Сараево единствената връзка между града и света е бил скритият подземен тунел под сараевското летище. За сараевчани, както и за майката на Пепи това е бил тунелът на живота. Когато си отиде поет от мащаба на Йосип Ости, след него остават тунелите на личните му особености, на житейските му истории и на незаменимото му човешко присъствие. И те, тези тунели, са разпръснати из книгите на Пепи, и който и да отвори кориците им, ще открие в тях път към свободата.
Благодаря Ти, душо моя, благодаря Ти, Пепи!

1.07.2021
Реч, произнесена в Дома на Дружеството на словенските писатели

АЛЕШ ЩЕГЕР

Превод от словенски: ЛЮДМИЛА МИНДОВА

Не искам да мисля за Йосип Ости в минало време. Предпочитам завинаги да го виждам, какъвто го видях за пръв и последен път преди десетина година – спокоен и топъл, черновежд и белокос, неестествено висок, душевно непресторен и небрежно окрилен в един мрачен есенен ден, който може да е бил само през ноември по Асен Разцветников. Не помня колко време седяхме с него и още трима негови братя поети – Марин Бодаков, Силвия Чолева и Людмила Миндова, – събрани заедно в книгата на Йосип „Къща от език“. И на всички ни беше хубаво и уютно.

Процесът на работа върху книгата между другото не мина съвсем без сътресения. И днес съм благодарна на Чолева, редактор на „Къща от език“, чието категорично несъгласие с първата предложена от мен визия всъщност провокира първата крачка към съвършено нова посока в моето собствено творчество.

Давам си сметка, че срещите ми с текстовете на Йосип са се състояли все в съдбовни моменти от живота ми. Може би всеки период от живота на човек е съдбовен или пък силната литература те кара да го оценяваш като такъв, но и „Къща от език“, и „Ябълката на Сезан“ ме намериха в състояние на повишена сетивност. Когато се запознахме, Йосип тъкмо беше видял мои работи в изложба. Посрещна ме в упор с думите „Ти си преживяла загуба“, и попита „На любов ли?“. Отговорих първото нещо, което ми дойде на езика: „Всяка загуба е загуба на любов“. Дори не зная защо го казах. Не успявам и сега да си спомня дали се опитах да скрия болката си зад остроумие или тъкмо напротив – почувствах, че мога да му се доверя. Толкова загуби имаше в неговите стихове и същевременно толкова обич, светлина, вяра в живота, любов към живота…
Навръх този Великден четях коректурите на „Учител по любов“, разглеждайки снимки на различни породи гълъби в търсене на образ за корицата. Знаех, че Йосип си отива, че може би няма да види книгата или пък ако я види, това може изобщо да не го накара да се почувства както и да било. Това истински ме натъжаваше. Сърцето ми обаче буквално намери своето място в дома, съграден от него в последния разказ. Плаках и се смях с детето, пораснало, заситено от думите на баба си, за да я засити и подмлади, и да обезсили със своите думи смъртта ѝ години по-късно. Припомних си своята баба и себе си като деце, смъртта остана без царство, а любовта покри всички загуби. „Добро утро, слънце!“ повторих в себе си едно красиво изречение от текста. Добро утро, слънце, и светъл ти път, Йосипе! Благодаря ти и за къщата, и за ябълката, и за урока по любов!

КАПКА КЪНЕВА

Лесно е да се говори за думите, поезията, литературата, оставени от Йосип Ости – защото са честни. Изпълнени са с непринуденост, щедрост и смелост. С естествена и грижовна мощ и с наивност. С истинската наивност, носеща сила, на човек и поет повярвал в живота, гмурнал се и потънал в дълбокото от любов, скръб и война и изплувал обратно, оттласквайки се от дъното – готов да разкаже къде е бил, какво е чул и видял и да сподели как бихме могли да продължим, но без да забравяме. И да помним как да бъдем човеци, които винаги тепърва се учат да живеят заедно. Писането на Йосип Ости те помита с лекота и прегръдка. Лесно е да станеш негов брат, даже и да не си го виждал никога на живо. Мъдростта му идва не от теорията и абстракцията, а от конкретиката на реалността, от допира на ръката и съзерцанието на окото, от близките срещи с поляна, жена, приятел или цъфнал бъз. Тъжно е, че си отиде още един от големите поети, за които литературата е древна пътека към същността на света – красив и осакатен, а не бляскава магистрала към амбициозна кариера. Надявам се ние, неговите читатели, да имаме неговата смелост и отдаденост.

СТЕФАН ИВАНОВ

Понеже и бездруго има толкова много книги

С Йосип Ости се чухме последно напролет. Звъннах да му честитя рождения ден, за който ме подсети тъща ми и да го питам как е със здравето. Знаех, че е тежко болен и от много време насам се бори с рак, но на въпроса ми как се чувства Йосип не реагира, пропусна го покрай ушите си. Разказа ми набързо за метастазите, за химиотерапията и операциите, все едно ставаше дума за почистване на зъбен камък, а после премина на книгите си. Как една тъкмо предстои да излезе в „Младинска книга“, друга всеки момент ще се появи в издателство „Пивец“; разказваше превъзбудено колко произведения го чакат, колко книги тепърва има да напише и аз се стараех да запомня всичко това, макар че тогава бях в Зоологическата градина и децата наоколо оживено показваха ламите и морските лъвове на родителите си, докато книгите, за които Йосип ми разказваше, постепенно се разрастваха до цяла домашна библиотека. После бързо се прехвърлихме към настоящето и ми каза, че тъкмо приятелят му Борис го кани на колоездачна обиколка, а той обичал да планира тези неща отдалеч, имал голяма дарба за това, каза през смях, а после се върна пак към книгите си.
Когато приключихме разговора с обещание да се срещнем отново, което така и няма да се изпълни, хрумна ми, че този наш разговор, в който какво ли нямаше – ракът в последна фаза, пандемията и големите граждански протести, също и по-страничната тема за написаните и ненаписаните книги – описва много добре Йосип и неговия свят, свят, в който животът става наистина живот едва когато завърши между кориците на някоя от неговите книги.
Колко такива светове са ни останали, запитах се, когато научих, че Йосип е починал. Колко такива големи и всеобхватни светове все още има, а в тях такива големи поети и писатели? Дали това са светове, в които като при Йосип има само книги и техните автори, само поезия и поети, само критици и преводачи, само литература и онова, на което му предстои да стане литература? Спомних си онази книга на Йосип, съставена от анекдоти и спомени за приятели писатели и как докато я четях, си помислих колко романтична е тази негова отдаденост на литературата, тази негова свързаност с писателите и писането.
Самият аз произхождам от съвсем различен свят, макар винаги да ме е теглело натам, а понеже по-рано светът на творците – колкото затворен пред мен, толкова от друга страна и безкрайно обширен – ме привличаше неудържимо и аз обичах много да слушам и чета за него, по някакъв особен свой начин завиждах на хората, за които предполагах, че живеят предимно в света на литературата, на театъра и на киното. Спомням си

Капка Кънева, „Гълъб“

как, докато четях спомените на легендарния актьор Петер Зобец за златните времена на киното, когато актьорите по цял ден прескачали от една на друга снимачна площадка, а вечер се събирали в кафенето на „Юнион“, изведнъж ме обзе някаква чудна носталгия по неизживяното, някакъв копнеж по света, който ми се стори нереален, почти приказен.
И докато си мисля сега за Йосип Ости и се връщам мислено в къщата му в Томай, докато го гледам как ходи из своята крашка градина или ни води до гроба на Сречко Косовел наблизо, докато го виждам сред книгите му, изведнъж си го представям как живее, потопен изцяло в поезията или по-скоро как животът му е целият измислен и докато седи в градината и разказва своите истории, той е от край до край измислен, както измислен би бил главният герой на разказ за човек с градина, на човек, отдаден на книгите и духа на вечно младия поет. Спомням си и за първата ни среща, когато заедно с жена си Барбара, досущ като „Барбара и варваринът“ от неговата стихосбирка, ни дойдоха на гости в Пиран и отново ми се струва, че сякаш тях двамата някой ги беше написал и усещането е така приятно, че при спомена за тяхната близост се чувствам като в приказка.
И докато в мислите си чувам как гласът му пътува сред книгите и превежда от словенски на сърбохърватски, а после отново на словенски – така и не съм в състояние да разбера на какъв език точно разговаряме помежду си, той, словенският босненец, и аз, босненският словенец, но каквито и да сме – аз съм тук и затварям очи, за да го чуя. Така характерен и мил е този глас, който накрая ми заръчва да поздравя Татяна, Юре, Барбара и децата, родините на неговата Барбара от Любляна и Пиран, с които и той се държеше като с такива.
А после се чувам как им предавам поздравите и казвам, че отново трябва да отскочим до Йосип в Томай, след което някой ми отговаря, че наистина трябва. И после всички наум започваме да обмисляме подходящия момент за пътуване. Докато се наканим обаче, минават една, две, три години, след което се появява пандемията, после отминава или пък не, кой знае, а накрая Йосип си тръгва и на мен ми се струва, че сякаш някой тъкмо е приключил разказ, който така ти харесва, че не ти се иска да свършва и приближавайки неговия край, тайно се надяваш отдолу да пише „Следва продължение“.
Опитвам се да се убедя, че живот като този на Йосип не може да свърши, защото ако си живял цял живот в книгите, трябва и след смъртта си да продължиш да живееш там. Утешавам се с това, че смъртта на Йосип е също толкова нереална, толкова приказна, колкото беше и животът му. Че тази смърт е една от онези незначителни подробности в живота му, за които въобще не си струва да се отваря дума. Понеже и бездруго има толкова много книги, за които е далеч по-ценно да се говори.

04. 07. 2021

ГОРАН ВОЙНОВИЧ

Превод от словенски: ЛЮДМИЛА МИНДОВА

[1] Един от централните сараевски квартали. – Б. пр.
[2] Сречко Косовел, чиято поезия Ости цени особено много, умира едва на 22 години. – Б. пр.
[3] Родният дом на духовника и литератор Валентин Водник, обявен през 2001 г. за паметник на културата и от години представляващ едно от важните културни средища в Любляна, подслонил по времето на войната в Босна и Херцеговина известните „Културни уикенди за децата от Босна и Херцеговина“. – Б. пр.

Страниците за Йосип Ости са съставени от Людмила Миндова.

Червеното дърво

Елена Алексиева

В онази нощ кръвта и виното се бяха смесили и виното беше повече от кръвта, както става понякога. И животът беше далеч, приятно далеч – в своите очукани градове, в прозирната плът на зданията, в слетите хора, във вбиващите се един в друг гласове. Аз ми е добре сам – така си казвах и на заспиване, и на събуждане, без да си подбирам думите. Те самички идваха, като хитри сакати просяци – кой без крак, кой без око или ръка. Нищо добро нямаше да излезе от тях, нищо цяло. Само някакъв скалъпен надве-натри Франкенщайн, дето постоянно трябва да го изкърпваш и да му дишаш въздух в устата. Не ми се занимаваше. Затова ги пусках да си вървят по пътя и все си повтарях това „Аз ми е добре сам“, като пияна чужденка, несвикнала още с езика, а не бях нито пияна, ни чужденка. Просто така се случи, че пресъхнах в онази нощ. Направо щях да се пръсна от сухота. Виното вече беше изпило кръвта и искаше още да пие. Жадно беше. Там някъде имаше и към половин кутия цигари, изпушени в трескаво мълчание. Усещах ги как се бяха наместили в братската могила на десния ми бял дроб, където щяха да оставят траен, макар и безименен спомен. Те бяха изгорели в пожара на битката, която водех със себе си и хич не ми пукаше за тях, понеже имах още много. Аз бях техният генерал и врагът също бях аз. Това е нещо нормално и не си струва да се говори за него. Важното е, че сега те бяха вътре в мен и лежаха в дроба ми невинни и чистички, като копринени буби. Вътре беше и виното. То пък кипеше и съскаше киселинно, а уж си беше напълно прилично вино, съдейки по етикета и по цената. Трябва да беше гневно – че съм го оставила самичко и жадно в тази прегоряла и безлунна пустиня, която в онази нощ представляваше моето тяло. А казват, че в такива нощи виждаш нереално далеч и ясно и всичко ти изглежда гигантско и човешката плът става прозирна и всяко отделно нещо е свят. Но аз не видях нищо такова. Спеше ми се ужасно, а от трескавото мълчание не можех да спя. Станах да търся вода. В тъмното. То се завъртя около мен като хладен вятър, който ме е чакал. Беше много хубаво, много романтично. Аз постоях на краката си, за да му дам шанс. Те бяха залепнали като вендузи за дъските на пода. Стоях до кревата си като дърво, имах си корени и без усилие се полюшвах в такт с вятъра, сякаш съвсем наистина. В същото време знаех коя съм, разбира се. Обаче това ми беше отвратително скучно. От такова знаене ми ставаше лошо и аз всякак се мъчех да го забравя, а то не беше лесно, беше си цяла наука. Като дърво определено се чувствах по-добре, затова направих няколко предпазливи крачки, все покрай кревата, и тогава видях, че там, където нощем биваше тъмно, беше светло, а там, където биваше още по-тъмно, мракът беше по-скоро цвят, а не гладка и плътна материя.

Аз знаех къде е водата и как да я намеря в тъмното, но понеже тъмно вече нямаше, имаше нещо друго – нещо, което не беше светлина, но и нямаше нужда от светлина, – се изгубих. Това беше хубаво изгубване, в него имаше посока и една страшна, неземна чистота, напълно безразлична, като лъснато, чисто ново сребро. Тя беше студена, по-студена от дъските на пода и от мозайките, от тази неестествено твърда, измислена от човека земя, толкова студена, че би ми донесла върховното облекчение, от което сърцето спира и съзнанието добива безшумната, мълниеносна острота на гилотина. Да, аз можех да получа окончателното и безпредметно прозрение за всички неща още сега, без да чакам и без повече да вървя към него. То само беше дошло. Стигаше да протегна ръка или крак и да навляза полека във вледеняващата му, равна вода.

Но аз се уплаших. Не тази вода бях тръгнала да търся, тя нямаше да утоли жаждата ми. Дори виното се беше укротило и примирило със съдбата си, която също бях аз. И войничетата, извършили своята скромна злина, лежаха тихо и кротко в мъртвешкия си строй и вече бяха започнали да се прераждат. Стъписано от неизвестността, тялото ми бързо изпадаше в онази летаргична и проста хармония, която предшества здравия сън. Най-после, казах си и малко остана да тръгна назад. Но накъде беше назад? Може би там, където приятната отдалеченост обещаваше един по-весел и разумен живот. Но животът вътре в мен, от който нямаше как да се отърва, отказваше да се върне там. Той искаше да върви напред. Не още, умоляваше ме той – къде ти, направо ми заповядваше. И аз го послушах. Защото животът отвътре, за разлика от живота отвън, не ти дава избор.

Ти си сляп и оглупял, казах му. Води ме, като знаеш толкова. И той ме поведе надолу по стръмните мозаечни стъпала, под които циментът издишваше вечност със своите прохладни, невидими пори.

Всички врати и прозорци бяха отворени. В къщата се беше намъкнал малък, разюздан вятър, вятър-дете, който се въртеше край мен, щипеше ме навсякъде и ме дърпаше за ръката. Беше му страшно забавно. Кикотеше се безмълвно в ушите ми, пищеше тънко и жизнерадостно, като комар, напираше да ми покаже заметнатата покривка, разпилените листове, дългото змийско тяло на чергата, изпод чиято стара кожа нещо се надигаше, дишаше и се мъчеше да се измъкне. Но не и това. Навън, навън, шушнеше ми детето-вятър, докато внезапно се спря пред раззинатата врата на терасата, отвъд която нищо не трепваше и то не смееше да пристъпи натам. Аз също не посмях. Блъснах се в стената от светлина, която вече не беше равна вода, а огледална крепост и стъклена клетка, където светът се беше оттеглил от мен и едно грамадно и бяло око ме наблюдаваше с безстрастния интерес на сито животно. То беше петнистата като хиена луна, наловувала се, преяла с мършата на деня.

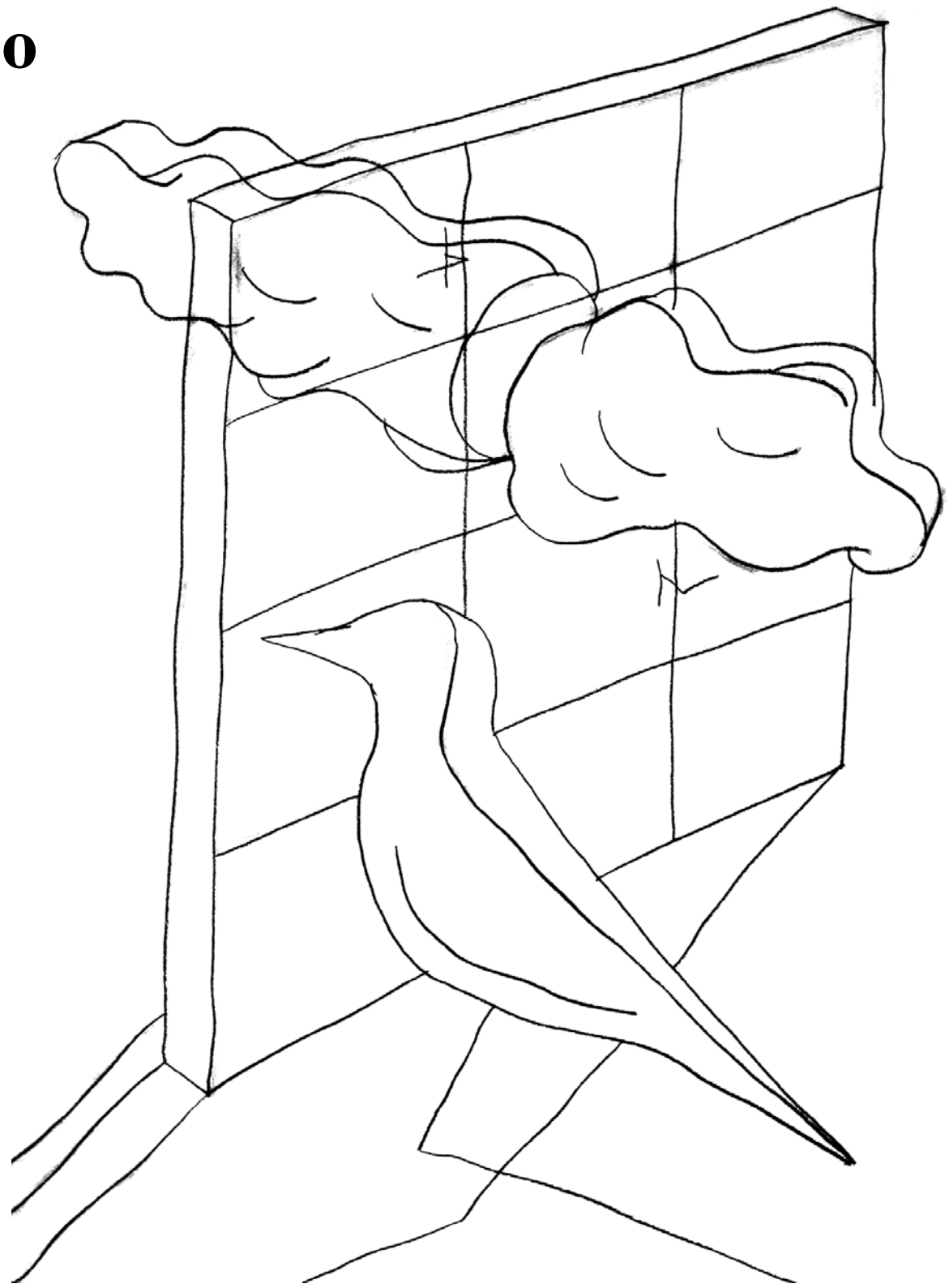

Светлана Мирчева, Спомен #1, за Eames House Bird на прозореца

Не ме доближавай! – креснах и затръшнах вратата, а после и всички прозорци и всички други врати. Детето-вятър кротко полегна в краката ми и неусетно издъхна. Нещото под чергата се успокои и примирено се прибра в старата кожа. Сега не оттеглилият се свят, а аз стоях зад стъклената стена на клетката и наблюдавах. Бях си възвърнала мнимата власт на затворника и дори изпитах известно злорадство. Кръвта възбудено затрополи във вените ми, надрусана от адреналина, и ме обагри в розово, а после в червено. Не подозирах, че съдържам в себе си толкова много кръв. Стана ми празнично на душата. Натежах. Бях богата и неприкосновена в своята крепост от тухли, бетон и мозайки, с дъсчени подове и обширен креват, с покорни, преливащи от тайни значения вещи. Десният дроб ме наболяваше, но и то беше сладка, собствена болка. И щеше да мине. И да дойде отново, когато я призовях.

Вече горях. В мен се надигна глад. Замириса ми на тънка, опърлена тлъстина, под която кипеше крехкото и същевременно зряло месо на охранено женско животно. Моето месо. Все още стоях зад стъклото. Сега, вместо кръвта и виното, вътре се смесваха жаждата и гладът. Щях да живея! Да се наям, напия и наживея поне до сутринта, до следващата нощ. Стоях пред стъклото и оттам ме гледаше триумфално плътта, от която така се срамувах, а тя миришеше вкусно. Отвъд нея ми се смееше уродливата месечина и аз отказвах да чуя този смях. Виждах само разсечената ѝ, тъмна уста и знаех, че не е пълнолуние. Тогава какво? Щом нещата вън нямаха сенки и стърчаха самотни и зли, а сенките бяха отделени от тях и скрити, сякаш души се бяха отделили от телата и пируваха и растяха някъде в други сенки, в студени космически свободи, непроницаеми като утроби. Завидях на нещата, двойно и тройно им завидях и ги намразих, защото не можех да бъда като тях и месото ме спираше и гореше и изпълваше с глад, ситост и с желание за божествена любов. Отстъпих от стъклото и дръпнах пердето. Някакво подобие на мрак ме засмука и приласка. Стигнах до водата с протегнати, слаби ръце. С красиви и жилести ръце, с малки, яки, скрити под гладката кожа мускули взех водата и пих. Докато пиех, главата ми се замая, но аз продължавах да пия. Не можех да разчитам на главата си, но на жилестите, яки ръце можех да разчитам винаги. Излочих всичката вода и облизах устата си и гърлото на каната, а после я обърнах над себе си и излочих любовно последните капки, и нямаше вече вода. Това е, казах си. Човек няма как да падне по-ниско и да се изкачи по-високо също няма как. Водата, за разлика от месото, утолява и жаждата, и глада. Дори повърнах малко вода и тя беше чиста – толкова много бях пила. Мракът, макар и не съвсем истински, беше избистрил очите ми и ги беше успокоил и сега те бяха напълно отворени и внимателни. Опитвах се да контролирам очите си, да не им давам да виждат повече, отколкото е необходимо за един уравновесен и безбурен човешки живот, да не се пресичат безразборно с други очи, със смущаващи гледки, които не могат да понесат, но те невинаги ме слушаха. Иначе ми служеха съвестно и почтено, а някои дори ги намираха за красиви. Изобщо аз нямах причини да се оплаквам от зрението си, освен че дясното ми око, по-своенравното, понякога се отклоняваше от пътя си и ме излагаше на опасност. У мен всички десни неща винаги са били по-своенравни от левите, по-свободолюбиви и непокорни, нарушавайки мярата за идеално взаимно допълване и превръщайки ме в един несигурен, разцентрован, склонен към конфликти човек. Затова, след като се напих с вода до пръсване, си напомних да обуздая дясното си око, защото и прозорецът на кухнята ми се падаше вдясно, но то вече се беше изплъзнало. Моментално го последва и лявото, а после и цялото ми, побледняло от луната лице се извърна натам.

Посред осветената като сцена градина, точно където някога бяха ягодите, стърчеше дълъг блестящ стълб, който отначало взех за направен от сол. Припомних си също, че изваянията от сол често в миналото си са били живи същества, превърнати в изваяния поради лекомислие, сантименталност или чисто и просто с оглед на тяхната безпризорност – да не всяват със своето скитане

допълнителен смут по света. Единственият пример, който ми хрумна, беше, разбира се, жената на Лот, но сигурно имаше и други. И преди бях разсъждавала по тоя въпрос: каква е вероятността едно живо същество, не изрично умъртвено, а само превърнато в сол, отново да стане живо. Не бях стигнала до определен отговор, което значеше, че такава вероятност със сигурност има, макар и нищожна. Почувствах ужас и смътна опасност да стоя повече край прозореца. В същото време безпощадно съзнавах, че стоенето ми там беше неизбежно. Дори никъде повече да не стоях и никога повече да не гледах, бях обградена отвсякъде с тази среднощна, ненормална, вледеняваща светлина, идваща дявол знае откъде, и домът ми също беше обсаден, а вътре в него и още повече вътре в себе си аз се явявах двойно и тройно обсадена в своя единствен остров на мрак и невинност, на невежество и самота. При това крепостната стена вече се ронеше, в нея зейваха процепи и през тях вътре се лееше сляпата и преситена светлина на едно безсмислено сътворение. А и този стълб… Който изобщо не беше от сол, защото беше започнал да се накланя, едва забележимо, но повелително, сякаш ме зовеше отново да отворя вратата и да се подчиня. Обаче аз не се подчиних. Водата ми беше дала сила, която вече се превръщаше в прясна кръв и кънеше сърцето ми в страх. Откъснах се от прозореца и побягнах нагоре, обратно по яките циментови стъпала, които никое земетресение на света не би могло да срути и никоя буря не би успяла да изкорени. Зъбите ми тракаха и аз наум броях стъпалата, скупчени като овчици под краката ми, защото дори само една да се беше отлъчила, нямаше да стигна целта си.
Но те всичките си бяха на мястото и даже ме подеха, възнесоха ме право в кревата ми и ме захвърлиха там като тежко ранен солдат, за когото обаче все още има дребна надежда. Дръпнах юргана презглава и скръстих ръце на гърдите си. Лежах. И всичко в мен, което до този миг не ми беше дало покой, също лежеше и се утаяваше благодатно в клетките ми като най-чиста и вкусна храна. И тогава ми хрумна, че ужасът е храна над храните и че той е месото на живота. И аз стиснах в зъби ужаса си и изцедих от него и последната капка от безценните му и благородни сокове, от тлъстите му хранителни вещества. После храбро отметнах юргана и погледнах през прозореца, който беше точно над този на кухнята и почти до главата ми. Блестящият стълб още си беше там, само дето вече не се гънеше и сенките на нещата бяха тръгнали да припълзяват обратно. Сега приличаше на царствено острие и сигурно красиво озаряваше лицето ми, превръщайки го в безмилостна маска, също както в театъра осветяват лицата на драматичните артистки, когато произнасят своите най-прочувствени монолози. Отново се завих презглава и си помислих, че трябва да беше някакво природно явление, малко ли ги има, а че ние не знаем достатъчно за тях и сме готови да се посерем от страх пред необяснимото си е лично наш проблем. И че дори Бог, когото науката от векове наред е заета да анализира – защото в крайна сметка тя затова съществува – също ще се окаже най-елементарно природно явление, като гръмотевицата или дъжда. При това натрапчивото ниско жужене, което от известно време изпълваше главата ми, изобщо не ми пречеше да разсъждавам. То идваше отвън, откъм градината с изкоренените ягоди, обрасла с хилави плевели вместо с трева. Там все още тайно цъфтяха няколко оцелели корена, но не връзваха плод.
Това беше звукът на светлината. Абсолютно същия звук човек може да чуе, ако застане под кабелите на далекопровод. За миг си представих как, изкривила съвършената си черна уста, месечината трепери от високото напрежение и сталагмитът на болката ѝ се е отчупил и се е забил право в нашата градина. Лунен къс, казах си и знаех, че не е вярно. А после от звука на светлината ме унесе и аз заспах.
На другия ден отидох да диря следа. Не можех да си представя, че такъв висок блестящ стълб, който далеч надхвърляше двата етажа на къщата и опираше чак в небесата, ще изчезне напълно безследно. Дълго се въртях из плеволяка, даже рових земята с мотичка, но не открих нищо. След мен останаха купчини, сякаш беше копала кортица. А може би, казах си, той е бил у съседите, нали ни делеше една нищо и никаква телена ограда. Може да съм се заблудила, да ми се е искало силно стълбът от светлина да е поникнал точно в моята градина, а всъщност да е бил в тяхната. А може и изобщо да не го е имало. И като си спомних как ми кипеше кръвта с виното и как от жажда се бях обезумила, досрамя ме и ме обхвана една глупава жалост, от която ме досрамя още повече. Пък и у съседите нямаше никого, те идваха само в събота и неделя. В събота ги докарваше синът им с огромния черен джип, оставяше ги, а в неделя пак идваше да си ги откара.
Помня, че първия път, когато го видях да фучи по черния път сред вртопи от прахоляк, здравата се изплаших. През предното стъкло успях само да зърна чифт огледални пилотски очила, сякаш зад волана седеше гигантска муха-мутант, и нищо повече, понеже останалите прозорци бяха затъмнени. Още повече се уплаших, когато джипът наби спирачки точно пред вратата на съседите. Реших, че сигурно са продали къщата на мухата-мутант и тя идваше да встъпи в своето ново владение. В този миг обаче вратата на джипа се отвори и отвътре изскочи моят приятел Яшо с огледалните очила и всичко, и като ме видя как се пуля иззад оградата, с все сила натисна клаксона за здрасти. След него се изсулиха леля Веска и чичо Здравко.

Светлана Мирчева, Спомен #4, за работата на Брус Науман "Pay Attention"

Ама буквално се изсулиха, защото и двамата поначало си бяха дребни, а на стари години съвсем бяха заприличали на момченце и момиченце близнаци.
– Какво е това бе, Яшо? – провикнах се, без още да смея да се покажа навън.
– Е, кво, кво… Не виждаш ли кво е… – ухили се Яшо. – Искаш ли да ти дам едно кръгче?
– А, не, мерси. Друг път.
Тогава джипът беше чисто нов и изглеждаше още по-страшен. Яшо се ухили още повече и ми махна.
– Айде, после ела да се видим.
Обаче аз така и не отидох. Гледах ги през оградата как пъплят из двора. По едно време Яшо хвърли фланелката, пусна косачката и затрещя напред-назад като луд да подстригва тревата. Работиха каквото работиха, а привечер се накачулиха обратно в джипа и отпрашиха към София.
С Яшо се знаехме почти от деца. Той все се смееше и всичко обръщаше на майтап. Имаше си един адски тъп номер и аз всеки път се правех, че му се връзвам. Викаше: „Я виж тука нещо си се окапала" и щом погледнех надолу, ме перваше лекичко по носа. Заливаше се от смях, пък на мен ми ставаше неудобно, че такъв голям батко се хили на такива глупости. После Яшо се изучи и стана капиталист. Завъди бизнес, завъртя сделки и пак не спираше да се смее. Аз също се изучих, но не станах капиталист. Какво станах, още не ми е ясно. До ден днешен, като ме пита някой какво правя, аз се запъвам и не знам какво да кажа. Понякога отвръщам, че ей така просто, живея. Обаче хората не ми вярват. Сигурно ме мислят за идиотка. Или за някаква голяма хитруша, дето не си сваля лесно картите на масата. Разбирам ги и не им се сърдя. Че кой може да си позволи да живее просто така? Даже Яшо, с всичкия му капитализъм, се скъсва от бачкане, нищо че се хили така. И как няма да бачка – само джипът му лапа за бензин колкото цяла детска градина. А аз изкорених ягодите и дори не си направих труда да посадя нови. Такива ми ти работи.
Единствено леля Веска и чичо Здравко ме разбират. Уважават моето инакомислие и не ми придирят. Те са пенсионери и прекрасно знаят какво значи човек да си живее просто така. А заживееш ли веднъж просто така, друго не ти се иска. В техните очи аз съм един вид дисидент. Затова по цяло лято ме хранят с домати от тяхната градина и стане ли пет, чичо Здравко ме вика на терасата под тентата да пием ракия. Пием си ракията, а той не спира да ръси вицове, които е прочел в пенсионерския вестник. Ей, каква памет!, дивя се аз. Пием за паметта, за доброто телесно и психично здраве. И си умираме от смях.
Полека-лека престанах да се плаша от джипа и дори взе да ми става симпатичен. Яшо ме вози един-два пъти в него и много ми хареса. Отвътре беше като луксозна стаичка, същинска подплатена кутийка, и аз си представих как Яшо слага остарелите си родители в подплатената мека кутийка, вози ги насам-натам, показва им света и така ми домиля, че чак се просълзих. Значи все пак има смисъл от тия неща, помислих си – аз, дето постоянно търсех смисъла на тия и ония неща, и го търсех далеч, и бягах надалеч, за да търся, и трошичка по трошичка го изчоплях от книгите, и все не беше този, който ми беше нужен. А той бил съвсем под носа ми.
Обаче не спирам да се заяждам.
– Защо ти е тоя звяр бе, Яшо! Нали имаш и други коли…
– Така трябва – отсича Яшо.
– На кого му трябва? На теб ли? На жена ти? На майка ти и баща ти?
– Абе не ги разбираш ти тия неща. Просто така трябва и толкова! – отсича Яшо и като никога не се хили.
– Ама защо? Обясни ми!
– За да ме вземат на сериозно хората – отвръща той. – Не ти, де. Нито майка ми и баща ми. Хората от моя кръг. Тези, от които завися.
За пръв път чувам, че Яшо зависел от някого. Става ми мъчно за него и като не знам как да го утеша, казвам:
– Виж, тука нещо си се окапал…
И го первам лекичко по носа.
Веднъж пристигна по средата на работната седмица. Сам. Едва се беше изтърколил от джипа, и забръмча по двора. Отначало реших, че пак е подкарал косачката, но този път бръмчеше различно. Направо ревеше и в рева на машината имаше някаква зла и безпомощна лудост, някакво мрачно опиянение, сякаш палач въртеше секирата и не можеше да се спре. Яшо беше хванал бензиновата резачка и режеше дърветата. Първо падна малката круша в ъгъла на двора. След нея с един замах повали хилавата кайсия, после червената ябълка, жълтата, а накрая подхвана и дюлята.
– Какво правиш бе! Превъртя ли! – изкрещях през оградата, но той не ме чу.
Като свърши, не беше останало нито едно дърво. Дворът заприлича на бойно поле. Яшо прибра резачката, влезе в къщата и след малко го видях на терасата да си бърше потта с розов пешкир. Щом се обърса, махна ми за поздрав с пешкира и пак се прибра. Когато се показа отново, в ръката си носеше пръчка. Дойде до оградата и сам ме повика.
– Гледай!
Чак сега забелязах, че пръчката имаше коренчета, старателно увити в найлон.
– Какво е това?
– Червено дърво! Уникално! Расте само на Великденските острови. Един мой търговски партньор ми го подари. Сега е страшно модерно да си насадиш такова. Носи късмет, щастие, пари… Абе всичко. Каквото си пожелаеш – това. Само да се прихване.
– А аз си мислех, че на Великденските острови виреят само ония техните истукани…
Яшо пак ми се ухилва и аз виждам, че си е стариям Яшо, ама не съвсем.
– А защо изсече овошките? Вашите ще се поболеят, като ги видят.
– Глупости! Нали ще имат червено дърво? За какво са им овошки? Ще се посърдят и ще им мине. Като се видят щастливи на стари години…
– Че те и така са щастливи. Всичко си имате.
Яшо ме поглежда, както ме гледат ония, които ме питат какво правя, а аз се чудя как да отвърна. После търпеливо ми обяснява:
– Червеното дърво има една особеност: не вирее сред други дървета. Трябва да е съвсем само, иначе не става. Ще загине. Много му е голямо енергийното поле и другите дървета му пречат. Ненапразно расте насред океана.
После до края на лятото Яшо идваше всеки ден да полива невръстната пръчка. Тя се прихвана. Отначало леля Веска и чичо Здравко бяха покрусени, като си видяха опосканата градина, но се примириха. Какво ѝ остава на старостта, освен да се примирява. Те също поливаха, даже купиха някаква специална отвъдморска тор. На следващата пролет, когато дръвчето пусна първите си нежни листа, беше голяма радост. Действително бяха тъмночервени на цвят и острички, като котешки ушета.
Сега, докато ровех пръстта и скубех избуялите плевели, между които така и не поникна трева, очите ми все бягаха към червеното дърво на съседите. То така и не порасна много. Приличаше повече на храст, на диворасляк. Ама си беше червено, факт. Заради него Яшо забрани на баща си доматите, но после пак му ги разреши и даже му разкопа лехата. Единствено моят стълб от светлина не е оставил никакъв знак. А може да не е имало никакъв стълб, никакво изваяние. Може да е било просто една от ония тъпи шеги, дето казваш на някого, че ужким се е окапал, само за да го пернеш по носа.
Загребвам шепа пръст и я натъпквам в устата си. Гадно е. Дъвча. Пръстта постепенно се слепва в глина. Скрипти между зъбите. Дъвча упорито, но не усещам сол. Когато не издържам повече, я изплювам в ръката си. Мога да направя нещо от нея. Обаче какво? Хората ще ме питат какво е, а аз няма да знам как да им отговоря.
Хвърлям я обратно в градината и дори я затъпквам с крак. Пръст при пръстта.
Впрочем проверих: има такава джанка. С червени листа. И изобщо не расте на Великденските острови. Расте си, където я боднеш. Само не знам дали става за ядене. Трябва да питам съседите, като си дойдат.
Прибирам се в къщата. Вече е лято, а вътре още е кучешки студ. Разтварям широко прозорците. Ветрецът се надига, заиграва из стаите. Топъл ветрец. Мотае се в краката ми, бръсва ме по бузата, трясва една врата и в миг се снишава, виноват и доволен. Слизам в мазето. Крушката отдавна е изгоряла, няма кой да я смени. Ланшните ябълки гният по щайгите и сладко миришат на плодова тлен.
Не ми трябва светлина, за да намеря, онова, което търся. Взимам брадвата и я изнасям навън.

●

Трети конкурс за превод на съвременна унгарска

През 2021 г. се проведе

поредният конкурс за превод на съвременна унгарска литература, който отново събра най-авторитетните организации и институции, свързани с превода и литературата: Съюза на преводачите в България, „Литературен вестник“, Къщата за литература и превод. Конкурсът се проведе с тясното съдействие на унгарския лектор в СУ „Св. Климент Охридски“ Ирен Банди, а Унгарският културен институт го обгрижваше като своя рожба и създаде възможно най-добрите условия за работа.
В журито участваха представители на организаторите на конкурса: Юлия Крумова (УКИ), Лиляна Лесничкова (СУ) и Светла Кьосева – председател (СПБ). Работата на журито започна с подбора на текстовете за превод, а решенията бяха взети с консенсус.
Тази година обявата за конкурса съдържаше някои новости. Нямаше възрастова граница, което разшири диапазона на участниците: от студенти във втори курс, до хора с опит в превода, но без изяви в художествения превод. За втора година – благодарение на Ирен Банди, участниците в конкурса получават и парична награда, което е стимул за изпробване на силите на това поприще.
Разшири се и географският периметър на участниците – в тазгодишния конкурс имаше участници от различни части на България. Появиха се и нови имена, наред с утвърдени имена като Елица Климентиева, Дора Великова (наградени от миналата година), Андреа Драгов и Виктория Андонова.
Най-младото попълнение са студенти от втори и трети курс унгарска филология. За тях това бе едно изключително изпитание, но успешно начало в полето на превода.
Ето защо журито реши да присъди и поощрителни награди. В същото време то прояви и строгост, като не присъди първа награда за превод на поезия.
Тази година участниците трябваше да преведат две стихотворения на Анна Т. Сабо („Атом“, „Тази тишина“), за което пристигнаха 5 превода, и разказа „Черасела“ на Анита Хараг (6 превода).
Текстовете, които бяха подбрани за конкурса, изискваха преводачески решения, свързани с транскрибиране и пренос на чужди имена, изрази и географски названия; с формални изисквания (особено при поезията), с търсене на асоциации и първоизточници на части от текста и др.
Има неща, които се придобиват с опита, затова и участието в подобни конкурси е особено важно за преводачите и тяхното израстване. Вече за втори път след обявяване на резултатите се проведе и семинар, в който участниците имат възможност да зададат въпроси, да видят грешките си или неудачните решения и да се поучат от тях. Както и да придобият самочувствие за добрите постижения.
А ето и класирането:

Проза
I място – Елица Климентиева
II място – Андреа Драгов
III място – Петя Петрова

Поезия
II – Андреа Драгов и Ангел Дюлгеров
III – Христина Недялкова

Журито реши да даде и поощрителна награда за абсолютен дебют на Деница Димитрова, Теодора Тодорова, Мария Колева – студентки втори курс за превода на прозаичния текст, както и една поощрителна награда за превод на поезия на Анна Мария Цанова (студентка трети курс). Вярвам, че това ще ги подтикне за участие и в следващите издания на конкурса.

СВЕТЛА КЬОСЕВА

MINISTRY OF FOREIGN AFFAIRS AND TRADE OF HUNGARY

HUNGARIAN VISITING LECTURER NETWORK

Анна Т. Сабо

Атом

Снежинката нека видим сега:
колко е сложна и колко проста.
И без живот, пак има ред така,
не носи тъга, ни спокойствие.

Да, но кой знае? Физика просто?
Логика? Или любов е все пак?
Наведи се по-близо: гледа те Господ
и на снежинката се смее благ.

Атом

Да погледнем снежинката сега
каква сложност, а каква простота.
И нежива пак съществува тя,
не стигат я ни скръб, ни ведрина.

Я, кой да знае. Гола физика?
Или логика? Обич дали е?
Близо сведи се: Господ те гледа
и със смеха си снежинки сее.

Тази тишина

Какво иска тази тишина тук тази тишина
стърже от пепел изстинала
този зов какво означава
колко време измина

Какво иска тази светлина тук тази светлина
стърже изпод руина
съска насред нищото
на върха на езика ми
горящата кълпина

Превод от унгарски: АНГЕЛ ДЮЛГЕРОВ

Това мълчание

Що щѐ тука това мълчание, това мълчание
от пепелта ме изправя
какво значи това стенание
откога ме призовава

Що щат тука тези искри, тези искри
изпод развалините ме изправят
посред нищото свисти
на върха на езика ми
пламтящият храст

Превод от унгарски: АНДРЕА ДРАГОВ

Анита Хараг

Черасела

На сутринта филмът още ми се върти в главата. Лицето на жената, хладното отчаяние, потискащата атмосфера. Здравей Анна, поздравява ме колега с цигара в ръка пред сградата. Помахвам му. Влизам през главния вход, обмислям какво ще кажа на Черасела. *It was great* е прекалено лаконично. В асансьора ми минава през ума да се престоря, че не ми е харесал. Докато се настанявам на бюрото си, се отказвам и от двете. Включвам компютъра, тръгва бавно, иконите бавно се появяват на екрана. Днес това ме дразни повече от обикновено, искам да ѝ кажа, че съм гледала филма. Търся я във фирмения списък с контакти, но е *offline*. Девет и седем, още не е влязла, сигурно закъснява, автобусът не е дошъл. Сещам се, че в Румъния не е девет, а десет и седем. Вече десет и осем. Не ми е казала, че ще излиза в отпуска. Сигурно се е разболяла или нещо се е случило със сина ѝ. Раду често боледува, последния път го болеше корема. Все го боли корема, когато не иска да ходи на училище. Тогава Черасела работи от къщи. Много е съвестна, променя локацията си в чата, до името ѝ не пише *Business Park, Building A, București, a Working from Home*. Мисля си, че по-скоро тя е болна и щом не се е вписала от къщи, сигурно даже има температура. Веднъж ми каза, че когато вдигне температура, се чувства много зле, дори леко повишение я събаря на легло. Отварям *Chat History*, наистина нищо не е споменала. Превъртам назад, онази вечер били на кино, Раду разсипал пуканките на касата. Служителите в киното му дали други пуканки безплатно. *It happened to me as well once*, отговорих и разказах как въпреки светещата линия по стълбите се спънах и си разсипах пуканките. Изпивам последната глътка кафе, отивам в кухнята. Откакто ни взеха кафе-машината, пия три в едно. Някои колеги успяха да свикнат с кафето от долу, дето има странен вкус. Още не мога да разбера от какво е, нито на какво ми напомня. Изплаквам си чашата, пълня я с вода и се връщам на мястото си. С Черасела се сближихме преди няколко месеца, когато със седмици работихме заедно по един интернешънал проджект. Първата ми работа всяка сутрин беше да отбележа мейлите, свързани с работата ни, с червено знаменце. Старателно отговарях на всички подред или препращах въпросите. Черасела е румънският ми контакт, тя ръководи този интернешънал проджект. Преди също работехме заедно, но сега си говорим всеки ден. Огромен проект с няколкостотин компютъра HP, трябваше да договорим цена за тях с местен *business* партньор. Много се смяхме колко лесно би било, ако и аз можех да преговарям с *third party*, но при нас е правило да комуникирам само в рамките на компанията. Черасела играеше ролята на пощальон между мен и *business* партньора. Не мога да споменавам имена, това също е правило. Ако вървя по улицата например, нямам право да произнасям името на нито един от клиентите ни. В началото си пишехме обичайните неща по време на работа. *How are you, I'm fine, have a lovely weekend, same to you*, такива работи. После започнахме да си споделяме колко сме уморени, че имаме нужда от кафе-пауза, дали сме си починали предния ден, кой филм сме гледали и каква книга сме прочели. Тя ми препоръча *Child's pose* и *Graduation.* Изгледах *Graduation* преди няколко седмици. Хареса ми. Не мога да си представя майчината любов, написах на Черасела след това. Отговори, че тя също не е можела, защото това не е нещо, което човек може да си представи. Аз ѝ препоръчах „За тялото и душата“. *On Body and Soul.* Хареса ѝ. Веднъж като малка видяла елен в зоопарка в Клуж. Тогава още живеели там, до четиринайсетата ѝ година. Дълго казвала,

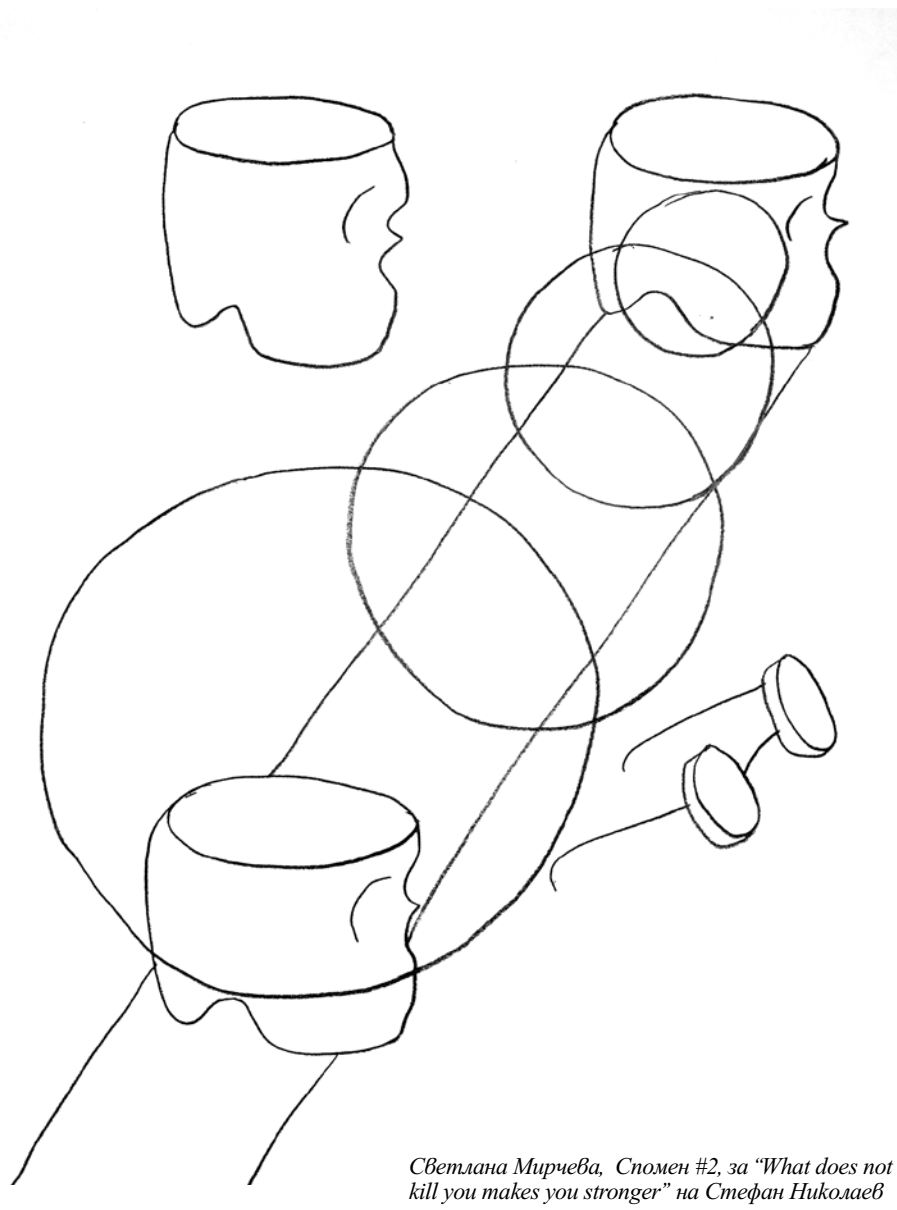

Светлана Мирчева, Спомен #2, за "What does not kill you makes you stronger" на Стефан Николаев

че се прибират, когато отивали да посетят баба ѝ в Клуж. В зоопарка еленът стоял далеч от оградата, а на нея ѝ се искало да го погали по гърба. Представяла си козината му копринено мека, гъста, но копринена. Влизам във Facebook, вписвам името ѝ в търсачката. Знам, че е безсмислено, но понякога проверявам. Няма профил. Каза ми, че на света има два типа хора, едните имат Facebook, другите не. Тя няма, напук на всички останали, които имат. Тук се засмя и тя, но не пожела да се регистрира, напразно я убеждавах. Намятам гърба си с шала, от климатика духа студ. Пращаме си снимки в чата. Тя най-често на сина си – Раду на Гибелното езеро, Раду из планината Годян, Раду ближе сладолед. Никога не споменава съпруга си, не питам за него. Аз пък пращам снимки от семейните летни почивки. С мама и татко често ходим в Бибионе, изпращам ѝ снимки от крайбрежието. Черасела обожава морето, винаги ме моли да пратя още. Не е ходила на Адриатика. На една от снимките тримата сме седнали в кораб. Според нея много приличам на татко. Много хора са ми го казвали, понякога пред мама, която се обижда.
Зад мен един колега разговаря с индиец. Толкова е усилил звука на телефона, че и аз чувам гласа на мъжа. Трудно се разбира, толкова бързо говори. На тях най-трудно им се разбира. Не знам какъв е гласът на Черасела. Дали говори добре английски или има силен акцент. Не знам какъв акцент имат румънците, тя не обича да говори по телефона. Моето произношение е много добро, така казват, хубаво изговарям думите. Поради някаква причина на мен английският ми е по-лесен. Понякога се хващам, че мисля на английски, какво трябва да взема от магазина, изреченията ми се въртят в главата на английски, случва се и на нашите да кажа едно-две изречения на английски. Те се заглеждат в мен по-дълго от обикновено и тогава бързо повтарям на унгарски.
Миналата седмица говорих с Алексей. Руснаците обичат да звънят, наричат ме Аня. Англичаните – Ана. На Черасела още от началото ѝ хареса да ми вика на галено. Вика ми Ани. Първо беше странно, освен родителите ми и приятелката ми Адел никой не ми вика на галено, а ми харесва. Хората се притесняват да ти говорят на галено.
Слизам за обяд, днес менюто е палачинка „Хортобади" и супа от карфиол. Поръчвам за вкъщи, ще си го взема за горе. 11:45 е, по това време още няма никой в кухнята. Обичам тишината преди да е станало време за обяд.
В коридора се чува движение, но в кухнята е тихо, хладилникът тихичко пребръмчава. Сядам на най-крайната маса, винаги сядам тук. След няколко минути пристигат двама колеги. Обикновено не ядат толкова рано, но имат *meeting* от и половина, казват. Питат дали могат да се присъединят. Кимам и се отмествам настрани. Единият сяда срещу мен, другият до мен. Не може да отвори кутията със супа, капакът е залепнал от топлината. Няма нокти, с които да си помогне. Би трябвало да попитам дали да му помогна, моите нокти са по-дълги, мога да я отворя за нула време. Не питам. Минават минути, докато успее да махне капака, другият ми колега вече е изял половината панирано месо. Темата е лунното затъмнение довечера. Според единия ще е облачно като сега, показва колко е мрачно. Според другия дотогава ще се проясни и се ядосва, че вчера някой е изял неотвореното му кисело мляко от хладилника. Заедно измисляме какво да напише на малката бележка, която ще залепи на вратата му. Напиши-и-и *Dear Amigo*, предлагам. Колегата кима и написва в началото на бележката *Dear Amigo*. Ти откъде ще гледаш затъмнението, ме пита. Още-е-е н-н-не зна-а-ам. А-а вие? Търпеливо ме изчаква да се изкажа и отговаря, в Парка на философите. Сещам се за Черасела, може би вече е на линия. Наздраве-е-е, казвам, изправям се и пъхам чинията в миялната. Пълня чашата си с вода и се връщам на мястото си. Екранът ми се е заключил, цветни мехури подскачат насам-натам. Раздвижвам мишката, влизам. Черасела още е *offline*.
Пиша на Ливиу, обикновено той я замества. *Hi Liviu, how are you?* Минават няколко минути докато ми отговори. *Hey Anna*, пише. *Do you know if Cerasela will be available today? No, she will not. Yesterday was her last day.* Питам дали е бил последният ѝ ден преди отпуската. *No*, отговаря и ми казва, че е последният ѝ работен ден, защото се мести в Клуж. *Thank you for the info*, пиша и затварям чата. Във филма *Child's pose* майката прави всичко по силите си да спаси сина си от затвора, след като е прегазил до смърт дете. Пиша на Черасела мейл, че сега вече мога да си представя какво е да си майка. Веднага получавам съобщение за грешка. *User profile is inactive*. Чатът мига, Ливиу ме моли отсега нататък да изпращам новите казуси на него. *Ok, sure*, отговарям и се сбогувам. *La revedere*.

Превод от унгарски: ЕЛИЦА КЛИМЕНТИЕВА

От книгата „Хладно за сезона", изд. Magvető, Будапеща, 2021

Светлана Мирчева, Спомен #51, за рисунката на Стела Василева "After"

Телериба

Велина Минкова

През ноември Париж е сив, студен, мокър и безнадежден. Вали когато си иска и в каквито посоки си реши. Положителните температури не помагат, от влагата те втриса до кости, в метрото мирише на блато и мътната, зловещо забързана Сена залива иначе оживените от пешеходци брегови алеи. Парижани са в лошо настроение и ако те закачат с чадъра си, се извиняват изнервено. С мъжа ми, французина Арно, тичаме между работа и училището на децата, еднакво далеч от циганското лято и коледния уют. Явно в такива моменти на човек могат да му хрумнат налудничави идеи. Като например идеята на мъжа ми спонтанно, от днес за вдругиден, да прекараме семеен уикенд в Южна Испания с двамата ни сина. Докато преглеждал *le spam* на електронната си поща, попаднал на невероятно предложение. Огромен хотелски комплекс на брега на морето близо до Малага, апартамент с две спални, две бани, две тераси и огромен хол с кухня. Диванът ставал на двойно легло, значи можем да вземем и майка му. Две нощи с включена в цената кола за няма и сто евро. Самолетните билети с нискотарифните компании били направо без пари, купил пет. Тръгваме в петък след работа, свекърва ми щяла да прибере децата от училище.
Водим този разговор във вторник надвечер и ентусиазмът на Арно някак не ми се вписва в набелязаната за уикенда програма. Не виждах как ще зарежем всичко и ще се юрнем към слънчева Андалусия. Явно зле съм прикрила раздразнението си, защото Арно попита не се ли радвам, че ще се махнем за кратко от кошмарното време и малкия ни апартамент. Оставало само да анулирам всички ангажименти и да спретна за всеки по една раница с размер 40 на 60 сантиметра и тегло до 5 килограма според изискванията на авиокомпанията и готово. Не ме бил попитал, защото трябвало да се действа бързо, вече потвърдил и платил, на такава цена офертата просто не била за изпускане. Вярно, пристигаме в петък късно вечерта и в неделя по обяд трябвало да си тръгваме, но пък с безплатната кола сме щели цяла събота да се развяваме из божествения андалуски пейзаж. Ако съм имала време, да съм разгледала в интернет какво интересно може да се види в околностите.
Арно вече ми беше черен пред очите. Ако аз му погодя подобен номер, има да ми опява, докато осъмнем. Дъждовни ивици като игли се стелеха по стъклото на прозореца. В Испания го давали слънчево. Но и там щеше да е краят на ноември. Никога не бяхме ходили. Единственото, с което някога съм свързвала Испания, е сериалът „Синьо лято", който в продължение на толкова години гледах в захлас по българската телевизия.

●

Петък следобед. Със свекърва ми и двете момчета сме се наредили до колата под гнусен зимен ръмеж. Чакат ни сто километра до малкото и китно селско летище Бове, а Арно още не се е прибрал от работа. Закъснява. Най-сетне пристига в галоп и вдига луд скандал, че тръгваме точно когато щял да ни хване петъчният трафик.
Хвана ни петъчният трафик, естествено. Пълзяхме три часа до заветното летище, като Арно и за минута не спря да крещи, че сега ако изпуснем последния полет за Малага, целият ни слънчев уикенд пропада с гръм и трясък. Аз през цялото време тайно се надявах точно така да стане, за да му дойде акълът в главата и друг път да не прави такива необмислени резервации.
Въпреки пълната истерия, стигнахме минути преди да затворят полета. Изстреляхме се директно вътре, нали бяхме само с прилежно приготвените от мен раници на гръб, Арно влачеше двете деца, аз крепях свекърва ми. Седнахме и дишахме тежко и безмълвно през целия полет. Кацнахме в Малага 15 минути по-рано заради силния попътен вятър от Франция и отново се озовахме в кола с Арно зад волана, който трябваше в тъмна испанска нощ да ни откара в хотелския комплекс. Поне не валеше и нямаше трафик, но Арно отново взе да се кара, този път на GPS-а, който ни бил прекарал по най-заобиколните пътища. Към полунощ, с най-сетни сили, пристигнахме в тъй бленувания от Арно *Марбея бийч ризорт*.

●

Рано сутринта слънчеви лъчи – далечен летен спомен – погалиха клепачите ни и ни събудиха. Излизахме един след друг на двете тераси и отвъд безлюдните басейнови площи виждахме море, златист пясък и високи зелени планини. Радостта ни заля като топла вълна. Децата попитаха кога ще ходим на закуска. Нямало да закусваме в хотела, преспокойно ни осведоми Арно. Ресторантите не работели извън сезона.
Потърсих в огромния кухненски бокс кафе, чай и какао на прах, но нямаше нищо. Арно със същото неприсъщо за него спокойствие обясни, че нямало как да има, защото това не било точно хотел, а апартаментен комплекс. Посетителите се инсталирали тук за дълги периоди и си носели всичко отвън.
Свекърва ми, притворила очи и без да измества лице от слънцето, обясни, че *тя* била прочела в интернет за района на Андалусия и с радост открила, че сме близо до селцето Ронда, където се намирала една от най-старите в света арени за бикоборство. Преди да се роди Арно обикаляла тази част на Европа и дори отишла там на корида. Историческо местенце, живописно, със сигурност някоя от едновремешните фурни още функционирала, хората тук от векове тачели традициите си.
Единодушно и охотно се съгласихме. Върху ранобудната физиономия на Арно обаче се плъзна гузната усмивка, с която преди няколко дни ме убеждаваше, че не можел да не приеме тази оферта. В цялата лудница бил пропуснал да поясни, че в условията на този божествен уикенд имало малка уловка.
С нежелание върнах лентата от снощи. Още щом стигнахме комплекса,

на стр. 16

Телериба

от стр. 15

през тъмни планински чукари, веднага усетих, че тук има нещо странно. Освен рецепцията, която беше в отделна сграда и където на чудесен английски ни посрещна приятен костюмиран млад мъж, в другите сгради не светеше нито един прозорец. А сутринта, вече на слънчева светлина, продължаваше да не се вижда жив човек.
Арно убедително повдигна вежди и заобяснява. Тази оферта имала за цел да ни направи съсобственици на апартамент като този на принципа на *timeshare*, което ще рече, че след като инвестираме 20 бона в една такава програма, имаме право да идваме тук всяка година за определен период от време. Не когато си искаме, разбира се, а когато е възможно, съобразявайки се с другите съсобственици. Не било лошо като концепция, много по-евтино, отколкото наистина да си купиш имот с басейн на брега на морето. Та, за да ни поканят на този почти безплатен уикенд тук плюс кола, трябвало да се съгласим да изслушаме двучасовата им презентация, в която ще се опитат да ни го продадат този *timeshare.* Започвала след 15 минути. След това вече ще се впуснем в обиколки, включително из прословутата Ронда, да използваме този великолепен слънчев ден, че утре си тръгваме…
Тук вече исках единствено да удуша Арно. Затова ли няма жива душа наоколо, защото ние сме единствените бальци, хванали се на въдица да се довлечем на плаж през зимата! Каква презентация – половината от единствения ден, който имаме, а децата умират от глад и жажда! Освен това, добре ли чух, трябвало да инвестираме 20 „бона“ в някаква имотна схема!? Ние и един „бон“ нямаме!!
Арно ми обясни делово, че трябвало да се успокоя, много ясно, че няма да инвестираме нищо, но договорката била да присъстваме на презентацията, за да си оправдаем престоя. И в крайна сметка какво толкова, ще поседим там, ще послушаме, после директно на колата.
Презентацията беше в „конферентна зала“ без прозорци. Имаше наредени в редици столове пред голям екран и катедра, зад която ни очакваше симпатичният млад костюмиран рецепционист от вчера. На маса до входа имаше термокана с филтърно кафе и наредени в редици като столовете чаши, пълни с портокалов сок. Обяснихме на свекърва ми и на децата, че сигурно ще гледаме кратки филмчета. Бяхме единствени в залата, в последния момент пристигна възрастна двойка поруменели от слънцето англичани.
Това бяха най-дългите два часа в живота ми. Болезнено ги усещах как се нижат. Не видях и не чух нищо от презентацията. Не възприемах кадрите със златисти плажове и тюркоазени басейни, просторни и стилно обзаведени апартаменти. Възрастният англичанин бе отметнал глава назад и от време на време изхъркваше. Жена му седеше невъзмутимо до него с отворени очи, но май също спеше. Свекърва ми и децата се запасиха с по няколко чаши сок и кафе и излязоха да ги пият на слънце. Нямах сили да им направя забележка. Арно учтиво издържа презентацията, възпитано благодари и каза, че ще си помислим.

●

Най-сетне лъкатушим по планинските пътища към Ронда. Когато тръгнахме, минаваше обяд и слънцето напичаше. Или може би така ни се стори след два часа в зала без прозорци, на климатик. Бях предложила да оставим Ронда за надвечер и да се насочим към някое рибно ресторантче на брега. Свекърва ми обаче ме сдъвка, че децата не били на себе си от глад и трябвало да отидем в някоя приятна малка кръчма в селцето, което много искала да види отново. До Ронда обаче пътувахме повече от час по завоите, на децата им стана лошо на задната седалка и едното повърна портокалов сок върху баба си. А когато стигнахме, селото беше пълно мъртвило. Абсолютно всичко беше затворено. Започнахме да кръжим с колата в неведение. Един дядо се показа на прозореца си и ни се скара – разбрахме само *la siesta* и ни стана ясно, че прословутото тяхно спане посред бял ден не е само легенда. Явно хората тук наистина от векове тачат традициите си, както каза свекърва ми.
Спряхме колата пред главния вход на историческата арена от 1785 г. и тихомълком щракнахме няколко снимки, като внимавахме да не събудим селото. После Арно, вече и той в гладна истерия, ни натъпка обратно в колата. Чакаше ни дълъг път нанякъде, където нещо да е отворено по това време. Свекърва ми обаче, разчувствана от петнайсетте минути, прекарани в Ронда, взе оживено да разказва за коридата, за бика и бикобореца, как се сражавали. Как матадорът, целият в пайети, танцувал с пелерина и сразил бика малко преди онзи да го набучи на рогата си.
Пред очите ми се заредиха картини от романите на Хемингуей, но лентата бе брутално срязана от децата, които попитаха дали бикът бил умрял. Баба им гордо ги увери, че да и те ревнаха със сълзи, защото когато Барбароните били на корида, Татко Барба се преобразил в розов бик, за да спаси горкото животно от злите тореадори, но явно бил закъснял.
Идеше ми да се гръмна. Трудно ми бе да си представя по-отвратителен уикенд. Арно, изключил GPS-а, цепеше към най-близката възможна дестинация. Гледаме табелите – Малага. Свекърва ми предложи да се разходим из родния град на Пикасо и да посетим фондацията-музей, посветена на неговото творчество. Арно я стрелна с поглед в огледалото за обратно виждане и заяви, че все пак е по-добре да се упътим към някой плаж да подишаме морски въздух, а не към градове по време на *la siesta.*
Следваща табела – *Nerja*. Нержа, според Арно. Забивам глава в телефона да търся плажове и ресторанти на това непознато място. Чета и не вярвам. Произнася се Нерха, лятна туристическа дестинация на Средиземно море... В градчето бил сниман сериалът *Verano Azul*. Във внезапен пристъп на еуфория съобразявам, че ако знам нещо на испански, това са именно тези две думи, *verano* и *azul*, които са много повече от обикновено словосъчетание. „Синьо лято“! На Арно това нищо не му говори. Казвам му, че имаме сто километра, по време на които да му обясня. Трябваше час по-скоро да се доберем до Нерха.

●

Ако бях намерила време преди да тръгнем на това безумно пътешествие да разуча района, както любимият ми съпруг ми бе заръчал, може би щях да съм открила наличието на Нерха в околността на нашия *бийч ризорт*. Колко пъти съм пускала „Синьо лято“ на децата през годините. Имам всички епизоди, записани с първия дублаж, дори го броях като обучение по български, с много паузи, за да съм сигурна, че са разбрали всички думи и изрази. Твърдяха, че Десита също е хубава и че Хулия трябвало да се ожени за Чанкете, защото бил най-страхотният.
Арно се замисли и каза, че във Франция не са давали този сериал. Но явно беше впечатлен от пълния обрат в настроението – пулсът ми се учести и очите ми щяха да изскочат. Не можех да повярвам, че мъжът ми спря колата точно до малкото площадче, където Панчо източи бензина от мотора на Рафа, обожателя-скейтбордист на Беа, а Тито и Пираня му сложиха жаби в хладилната чанта. Плувах в някакво спряло време, поглъщах на корем безумно щастие. Хукнах, краката сами ме понесоха. Защото от площадчето, *Plaza Cabana*, започва променадата към така познатата кръгла тераса с мозайка като звезда, с пейки, обърнати към морето. Казвала се *Balcon de Europa*, пишеше на табелата, така я нарекъл крал Алфонсо Седми. Там тайфата редовно си правеха срещи и обсъждаха важни за новото приключение въпроси, Хулия разполагаше статив с платно и рисуваше, всички си купуваха от количка сладолед с чудни за мен навремето аромати – боровинка, лешник…
Когато за първи път го даваха по телевизията в България, аз бях по-малка от Беатрис и си мечтаех скоро да стана като нея красива, с дълга, изсветляла от слънцето коса и ако можеше, с поне една от хубавите ѝ модерни дрехи. Хави и Панчо бяха божествени батковци, чудех се в кого от двамата съм по-влюбена. Накрая реших да обичам и двамата, както им писа Беа в онова писмо, което изплува на плажа в бутилка.
Моите деца обаче не се трогват от това, което мен ме е впечатлявало в „Синьо лято“ – дрехи, коли, колела, мотори, интериори, демонстрации с лозунги като тази, която тайфата организира против замърсяването на плажа. Не се впечатляват от самотни майки, като хипи красавицата Ева, която забременя и реши да запази детето. Много от бабите и дядовците на връстниците им са истински бивши хипита. Но пък ги изумява това как родителите пускат децата навсякъде сами – нещо, което ние намирахме за съвсем нормално. А аз, макар да ми се искаше, не ги предупредих, че ще умре любимият Чанкете, за да могат да го изживеят за себе си – не предполагах, че и аз ще плача с тях, дори повече, заради тях.
Разхождахме се по променадата, под огромните палми и синовете ми си спомниха как точно тук Пираня и Тито изрязаха една леля от стара семейна снимка и я сложиха в джоба на бащата на Пи, за да се разведат родителите му и да му купят мотор. Арно и майка му наблюдаваха с нарастващо подозрение как потъваме в някакъв свой свят. Сиестата явно продължаваше с пълна сила, защото всичко беше все така затворено, дори количката на сладоледаджията беше покрита. Улисани в приказки, слязохме по едни странични стълби, които завършваха с отворена врата. Решихме, че е обществена тоалетна. Озовахме се в работещ ресторант с формата на полукръг и с изумителна гледка към морето.
Изхлипах. Осъзнах, че се намираме в остъклената ротонда точно под кръглата тераса от началото и края на всеки епизод, когато камерата минаваше по въздуха отгоре над

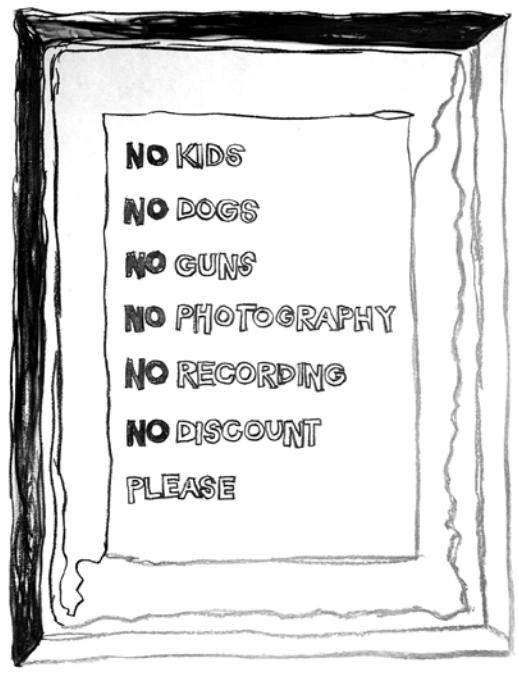

Светлана Мирчева, Спомен #11, за правилата на галерия Un Cabinet D'Amateur

къщата-кораб „Позлатената“ и над цялото курортно градче. Седнахме и си поръчахме паеля и гамбас, по мой спомен от „Синьо лято“, когато дори не знаех какво са гигантски скариди и ориз с морски дарове. Свекърва ми твърдеше, че оризът бил недоварен, Арно пригласяше, че явно сме в най-туристическия ресторант в околността, щом работи по време на сиеста. Децата казаха, че е ужасно вкусно. А аз не можех дори да продумам. Толкова съм се питала каква е тази емблематична постройка с грамадните стъкла. Сега бяхме вътре. Намирахме се зад кадър, зад музиката, зад всички епизоди.
За храносмилане слязохме на малкия плаж под променадата, където Хулия се запозна с тайфата. На пясъка имаше няколко лодки, които може би Чанкете тъкмо бе боядисал с голяма четка. Магията вече имаше физически измерения. Арно, стоически издържал досега, започна да дава зор да тръгваме, защото скоро щяло да се стъмни и имал над сто километра да шофира. Със спокойна усмивка му обясних, че не можем да си тръгнем веднага. Защото телефонният интернет ме бе осведомил, че в Нерха имало парк, където бил корабът-къща на Чанкете, *La Dorada,* „Позлатената“. Намерихме го и Арно неохотно паркира колата до камък, на който с бяло-сини плочки беше изписано: Епизод 8, *El Visitante.* „Пришълецът“, в който един извънземен го мислят за дрогирано хипи и го прибират в лудницата, а той всъщност беше ужасно готин и спаси Беатрис, която се давеше. Бяхме съвсем сами на залез слънце в този сюрреалистичен *Parque Verano Azul*. Всички герои бяха изрисувани върху пана от плочки около „Позлатената“. Децата крещяха имената им и аз се присъединих към тях въпреки озадачените погледи на баща им и баба им. Арно предложи като спрем в някой магазин, да купим магнит за хладилника и минерална вода, да проверим дали няма DVD на сериала със субтитри на френски.

●

На сутринта, първи декември, бяхме седнали на пясъка на плажа на *Марбея бийч ризорт*. На идване се бяхме разминали с възрастната двойка англичани, които се прибираха след сутрешно плуване. Бяхме съвсем сами. Нямаше нито едно облаче на небето. Децата строяха пясъчен замък. Арно, седнал от дясната ми страна, започна да нарежда как не можело безкрайно дълго да висим тук, защото трябвало да изчистим децата от пясъка, да си съберем багажа, максимално бързо всички да се изкъпем и облечем, да предадем ключа на рецепцията и да се извиним, че няма да участваме в програмата *timeshare*, да се качим на колата, да заредим бензин, да шофираме един час до летището, да отидем до бюрото за коли под наем, да я предадем на служителите и да се нареждаме по опашките за самолета. Изключено било да го изпуснем, защото това бил последният полет за Париж, а утре сме на работа, на училище…
Свекърва ми, седнала от лявата ми страна с поглед, зареян в хоризонта, май нищо не чуваше. Едва се сдържах да не пъхна шепа пясък в гащите на Арно, за да вземе да млъкне. Нищо не можеше да помрачи щастието ми. Бяхме влезли във вечното „Синьо лято“. Какво като беше вече декември. То съществува. Дори като се върнем в сивия, подгизнал от зимен дъжд Париж, синьото лято ще ни захранва със слънце и детство. Трудно ми бе да си представя по-прекрасен уикенд. Вярно, получи се малко наопаки, но не беше ли един от най-паметните епизоди онзи, в който тайфата започнаха да говорят наопаки в знак на протест, че никой не ги разбира? А на Барилете, дебелия полицай от участъка в градчето, името му наопаки беше Телериба…

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ: Амелия Личева (гл. ред.)
Пламен Дойнов, Йордан Ефтимов,
Ани Бурова, Бойко Пенчев, Камелия Спасова, Мария Калинова, Емануил А. Видински
Малина Томова
Печат: „Нюзпринт“

ISSN 1310 – 9561

Адрес: СОФИЯ 1000 ул. „Георги С. Раковски“ 108
Банкова сметка: BG56BPBI79401049389602, BIC – BPBIBGSF
„Юробанк България“ АД
Издава Фондация „Литературен вестник“
http://litvestnik.wordpress.com;
www.bsph.org/litvestnik

ВОДЕЩ БРОЯ Ани Бурова